

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH A
ARCHIVNÍHO STUDIA**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Josef Faktor

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH A
ARCHIVNÍHO STUDIA**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Josef Faktor

**Místo a působení spolku Národní jednoty pošumavské ve spolkovém životě
píseckých měšťanů od jeho vzniku roku 1884 do konce I. světové války roku 1918**

**The Place and Work of the "Národní jednota pošumavská" Association in
the Social Live of the Citizens of Písek Town from the Origin Till the End of
the Great War in 1918**

Praha 2011

Vedoucí: Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

Chtěl bych tímto poděkovat celému kolektivu pracovníků Státního okresního archivu Písek, kteří mi umožnili i přes technické obtíže bádát v daných fondech a nashromáždit archivní materiál. Rovněž děkuji pracovníkům Státního oblastního archivu v Třeboni.

Vděčnost chci vyjádřit své rodině a příbuzným za jejich všestrannou podporu při vytváření podmínek pro psaní práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou/rigorózní/dizertační práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V ... dne ...

podpis

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o okolnostech, místě vzniku a činnosti spolku Národní jednota pošumavská, který působil v Písku mezi lety 1884 do konce I. světové války. Zasazuje jeho rozsáhlé aktivity do širších souvislostí místního spolkového života a rozebírá jeho vliv na politický, kulturní i sociální život českých obyvatel jihočeského regionu.

Abstract

This bachelor thesis deals with the circumstances, location and activities of the alliance Národní jednota pošumavská, which worked in Písek from 1884 till the end of the Great War I. It puts its extensive activities in the broader context of a social life and examines its influence on the political, cultural and social life of the Czech people in the south of the Bohemian region.

Klíčová slova

Spolek Národní jednota pošumavská, Písek, spolkový život, kulturní život, Jižní Čechy.

Key words

Národní jednota pošumavská Alliance, Písek, club live, cultural live, South Bohemia.

Obsah

1. Úvod	8
2. Hodnocení použitých prameny a literatury	10
3. Město Písek a jeho proměny v 19. století a na počátku 20. století.	13
3.1. Nástin podoby města v 19. století a na počátku 20. století.	13
3.2. Hospodářská situace Písku ve druhé polovině 19. století	17
3.3. Politická a správní situace Písku ve druhé polovině 19. století	18
3.4. Obyvatelstvo Písku ve druhé polovině 19. století	20
4. Spolkový život v Písku.....	22
5. Vznik a činnost Národní jednoty pošumavské	32
5.1. Nástin vývoje českého a německého národního hnutí a předpoklady vzniku prvních „národně obranných“ spolků.....	32
5.2. Vznik spolku Národní jednoty pošumavské a jeho odboru v Písku	34
5.3. Program Národní jednoty pošumavské a její vývoj	36
6. Organizační a správní struktura píseckého odboru spolku Národní jednoty pošumavské.....	47
6.1. Obvod působnosti a členská základna	47
6.2. Finanční hospodaření spolku	49
7. Kulturně společenské aktivity spolku Národní jednoty pošumavské v Písku	50
7.1. Slavnosti spolku, plesy, taneční zábavy, výroční oslavy	50
7.2. Činnost v pohraničí	51
8. Závěr	55
9. Seznam pramenů a literatury	56
9.1. PRAMENY	56
9.2. LITERATURA	57
10. Seznam příloh	61

Adolf Heyduk: POZDRAV POŠUMAVÍ

- 1. Bud' zdrávo, Pošumaví,
z té duše zdrávo bud'!
Tvůj zjev mi nejde z hlavy
a plna jest ho hrud';
ztat, kde se Prácheň zvedá,
až po Boubínský chlum,
vše moje duše zhledá
a k vroucím tiskne rtům.*
- 2. Od ryzmburských lesů
až po krumlovský hrad
vstříc v nadšení ti nesu
svých nader květný sad;
duch pomoci ti touží,
kéž v zdar ti jeho vzlet,
vždyť cizota tě souží
a týrá drahně let!*
- 3. Ó vzbud' se, kraji zlatý
a k mateři se hlas,
by daly nám tvé chaty
práv bojovníky zas,
by nebes sila plodná
tě v zlatou vila zář,
a slznou sláva rodná
zas vyjasnila tvář.*
- 4. Nuž, k dílu kleslé paže,
tuž činem se, kdo chor;
stesk duším křídla váže,
tož místo stesku — vzdor!
Výš nakloněné hlavy,
vpřed nakloněnou hrud';
bud' zdrávo, Pošumaví,
z té duše zdrávo bud'!*

1. Úvod

Téma bakalářské práce s názvem Místo a působení spolku Národní jednoty pošumavské ve spolkovém životě píseckých měšťanů od jeho vzniku roku 1884 do konce I. světové války roku 1918 jsem si zvolil na základě svého zájmu o dějiny města, ve kterém jsem vyrůstal. Cílem této bakalářské práce je zachycení vlivu píseckého odboru spolku Národní jednoty pošumavské na kulturně společenský život města Písku.

Letos uplynulo právě 120 let od vzniku českého spolku Národní jednoty pošumavské. Působení tohoto spolku ve městě Písku mě zaujalo již dříve v literatuře¹ a v místních dobových periodikách², popisujících úsilí a snahu pomáhat a podporovat český lid v pohraničních končinách jihozápadních Čech, především na Prachaticku, Vimpersku a Volarsku. Zakladatelé místního odboru se velmi záhy, nedlouho po založení ústředí tohoto spolku v Praze, rozhodli založit místní odbor spolku v Písku³. Toto založení bylo jedno z nejprvnějších. V Českých Budějovicích vznikl odbor spolku o dva měsíce později.⁴ Právě město Písek, po roce 1866 ryze české, mě velmi překvapilo svou solidaritou a dobrou vůlí.

Moje práce se skládá z osmi kapitol. Po tomto úvodu je v kapitole druhé zařazen přehled a hodnocení použité literatury a pramenů. Kapitolou třetí chci nastínit proměny města Písku a národnostní změny na přelomu 19. a 20. století. Stručně zde popisují hospodářské poměry a správu města Písku. V následující kapitole jsou zachyceny významné české spolky, které se spolupodílely na kulturně společenském dění ve městě Písku, a stanovy Národní jednoty pošumavské. Pátá kapitola pojednává o vzniku, programu a vývoji spolku Národní jednoty pošumavské a jeho místního píseckého odboru. V šesté kapitole se zabývám organizací a správním strukturou, obvodem působnosti, členskou základnou a hospodařením spolku.

¹ Především K. Ninger, Písecké vzpomínky, Písek 1932, A. Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, díl II., III., Písek 1911, 1913.

² Otavan, Písecké Listy.

³ O. Kolář, K dějinám místního odboru Národní jednoty pošumavské v Písku, in: Okresní Muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1989, Písek 1990, s. 20 - 21.

⁴ R. Strnad, Dr. August Zátka, České Budějovice 1927, s. 47.

Sedmá kapitola je věnována kulturně společenským aktivitám spolku Národní jednoty pošumavské. Zmiňuji v ní slavnosti, plesy a taneční zábavy, výroční oslavy a pořádání přednášek významných českých osobností. Závěr přináší stručné zhodnocení dosažených výsledků a naznačuje další možné směry bádání.

2. Hodnocení použitých prameny a literatury

K zpracování zadaného tématu byly využity jednak prameny primární z archivních zdrojů a dále materiály sekundární, tj. odborná literatura k danému tématu.

Zdrojem archivních dokumentů byly jednoznačně písemné fondy uložené ve Státním okresním archivu Písek. Jednalo se především o fond píseckého odboru spolku Národní jednoty pošumavské. Fond poskytuje zprávy o sociálních poměrech české menšiny, zvláště na Prachaticku, a dává nahlédnout do organizace spolku. Jako důležitý zdroj informací mi posloužila pamětní kniha vedená činovníky místního odboru spolku. Tato pamětní kniha byla založena usnesením výboru místního odboru Národní jednoty pošumavské v Písku dne 4. května roku 1914 za účelem zaznamenávání důležitých událostí. Vedená je chronologicky. Doba odevzdání fondu do Státního okresního archivu není z dochovaných aktů známa. Spisový materiál uchovával většinou jednatel odboru. Fond se nezachoval zcela úplný.

Poznatky o této obsáhlé činnosti spolku Národní jednoty pošumavské jsem mohl čerpat ve Státním okresním archivu Písek z uspořádaného fondu místního odboru, který mi nabídl možnost zaujmout ke zkoumané problematice objektivní stanovisko. Přínosem mi byl též fond Okresního hejtmanství. Zajímavé informace o spolku jsem našel ve Státním oblastním archivu v Třeboni ve fondech Národní jednota pošumavská, Böhmerwaldbund a Krajské soudy, avšak na konkrétní fakta týkající se píseckého odboru jsem přicházel pouze okrajově.

Archivní prameny mi poskytly obraz zkoumané otázky zejména v mozaice různých událostí a zajímavostí, většinou ovšem bez jednotícího pohledu. Mám za to, že takový pohled by vyžadoval přinejmenším několikaleté badatelské úsilí v širších souvislostech, jehož výsledek by však pravděpodobně nebyl vynaloženému snažení adekvátní.

Z širší odborné literatury je třeba uvést práci O. Urbana: Česká společnost 1848–1918⁵, která mi přiblížila problematiku české společnosti druhé poloviny 19. století. Vztahy mezi Čechy a Němci se zabývá J. Zimola ve svém díle *Boj Čechů v Čechách*⁶ a A. Brabcová ve vlastivědném místopise *Okolo Hradce*⁷. Práce K. Vondráčka⁸ a R. Strnada⁹ se věnují přímo spolku Národní jednotě pošumavské.

Dějiny spolkového života byly tématem XXII. Mikulovského sympozia. Uvedené referáty, které na tomto sympoziu zazněly, vyšly v roce 1993 ve stejnojmenném sborníku. Je zde otištěn i příspěvek Jana Janáka¹⁰, ve kterém se zabývá historií spolků, skutečnostmi, jež podmiňovaly jejich vznik, a přichází s vlastním rozdělením spolků. O úloze spolků v kulturním a dobročinném životě v Čechách na konci 19. století promluvil Jan Novotný na plzeňském sympoziu *Umění a veřejnost v 19. století*, pořádaném v roce 1996¹¹. Další jeho příspěvek vyšel v roce 1998 ve stejnojmenném sborníku. Pražskými spolky se zabývá práce Marka Lašťovky, Barbory Lašťovkové, Tomáše Rataje, Jany Ratajové a Josefa Třikače¹², která ve svém úvodu pojednává o právním postavení spolků (včetně způsobu založení a zániku) a stručně popisuje i vývoj spolkového života po celé jimi vymezené období. Spolkovou legislativou a počátky spolkového života se zabývá také práce Evy Drašarové¹³.

Poznatky o společenském životě města, především o spolku Národní jednotě pošumavské, jsem čerpal z regionálních periodik, a to zejména *Píseckých listů*, *Otavanu* a *Zlaté stezky*. K dotvoření jednotícího pohledu na zkoumaný problém jsem využil zejména informací z odborné literatury. V obecnější rovině mi byla

⁵ O. Urban, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982.

⁶ J. Zimola, *Boj Čechů v Čechách*, Jindřichův Hradec 1999.

⁷ A. Brabcová, *Okolo Hradce (Jindřichova)*, díl II., vlastivědný místopis, Jindřichův Hradec 1998.

⁸ K. Vondráček, *50 let Národní jednoty pošumavské 1884 – 1934*, Praha 1934.

⁹ R. Strnad, *40 let činnosti odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1924.

¹⁰ J. Janák, *Spolky v českých zemích do roku 1951*, in: XXII. Mikulovské sympozium 1992, Brno 1993, s. 58-90.

¹¹ J. Novotný, *Úloha spolků v uměleckém a kulturním životě v Čechách na sklonku 19. století*, in: *Umění a veřejnost v 19. Století*, Plzeň 1998, s. 143 – 149.

¹² M. Lašťovka, B. Lašťovková, T. Rataj, J. Ratajová, J. Třikač, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*, Praha 1998, s. 192.

¹³ E. Drašarová, *Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacím právu z fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918*, in: *Sborník archivních prací* 40, 1990, s. 297 - 343.

nepostradatelnou pomůckou díla Jana Matznera¹⁴ a Augusta Sedláčka¹⁵. Tato dobová literatura mi poskytla nejen faktografické informace, ale rovněž jedinečné svědectví o své době. Ostatní regionální literatura se však zabývá problematikou spolků spíše jen okrajově, zmiňuje je většinou v souvislosti s jinými záležitostmi, a mimo to ve většině případů čerpá právě ze Sedláčkových Dějin. V několika případech jsou zpochybňovány Sedláčkovy poznatky, aniž by byla prezentována jiná věrohodná varianta.

¹⁴ J. Matzner, Písek, průvodce městem a okolím, Písek 1896. J.

Matzner, Královské město Písek, Písek 1898.

¹⁵ A. Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, Písek 1911.

3. Město Písek a jeho proměny v 19. století a na počátku 20. století.

3.1. Nástin podoby města v 19. století a na počátku 20. století.

Historické centrum města s nejméně výraznější dominantou, děkanským kostelem Narození Panny Marie, se rozkládalo na pravém břehu řeky Otavy. Obklopovalo jej tzv. Budějovické předměstí¹⁶. Mezi předměstím a hřebeny Píseckých hor se nacházelo území zvané Amerika. Při svém rozvoji vyvíjelo město snahu, aby zde byl zřízen sad, který by vyhovoval vycházkám městského obyvatelstva. Proto byla na jeho nejvyšším vrcholku postavena rozhledna a o podál letní hostinec s pavilonem. O sázení ovocných stromů na zmíněných pozemcích pečoval místní sadařský spolek. Častým cílem hromadných výletů i individuálních procházek v lesích Píseckých hor byly výletní restaurace „U Honzíčka“ a „U Malířských“. Atmosféru takových výletů odráží ve svém „Stříbrném větru“ tehdejší student píseckého gymnázia Fráňa Šrámek.

Na východní straně ohraničovaly městskou zástavbu Žižkova, Komenského a Smrkovická (dnešní Nádražní) ulice. V pozadí na budějovické silnici se tehdy vysazovaly aleje. Nedaleko děkanského kostela se nacházela budova všeobecné veřejné nemocnice (dnešní městský úřad), která tehdy stála na rohu Smrkovické a Poštovní ulice. Nemocnice, založená v roce 1818, měla kapacitu 60 lůžek a působili při ní 2 lékaři. Na Poštovní ulici navazovala Komenského třída¹⁷ s dvěma velkými školními budovami, z nichž poutala pozornost především pseudoklasicistní stavba gymnázia ze 70. let 19. století. Gymnázium bylo v Písku zřízeno roku 1778. V roce 1860 se již jednalo o český ústav¹⁸ a v roce 1891 tady studovalo kolem 270 studentů.

Vedle stojící nová budova reálky (dnešní gymnázium) byla dokladem významu, jemuž se těšilo školství ve veřejném životě města. Na reálce studovalo asi 360

¹⁶ J. Matzner, Královské město Písek, Písek 1898, s. 155.

¹⁷ Tamtéž, s. 171

¹⁸ Otavan, číslo 3, ročník XXXIV., rok 1912.

studentů.¹⁹ Tento ústav, na rozdíl od humanitně zaměřeného gymnázia, vyučoval studenty, kteří se zajímali o techniku a přírodní vědy. Místo řečtiny, která patřila k základním předmětům na gymnáziu, se zde vyučovala francouzština.²⁰

Jižně od města se vypíná pahorek „Prachárna“ (nese název podle sklepu, kdysi vyhloubeného za účelem uskladnění střelného prachu). Na konci 19. století však již byl přeměněn na sad. Pro pěkný rozhled, který „Prachárna“ poskytovala, byl pahorek hojně navštěvován při procházkách i hromadných výletech. Nedaleko za „Prachárnou“ se nacházela budova hlavního vlakového nádraží, která byla vystavěna kolem roku 1875, kdy Písek získal železniční spojení. O 14 let později se na nádraží křižovaly dvě dráhy: starší Protivín - Zdice a novější tzv. transversálka Ražice - Tábor.²¹

V blízkosti nádraží se dodnes rozkládá Šarlatský rybník. Jeho podzimní výlovy patřily k velkým atrakcím a psal o nich i místní tisk. Blíže k městu se na jižní straně nacházely budovy dvou pivovarů: staršího měšťanského (avšak v nové budově) a nového občanského pivovaru, založeného až v 80. letech 19. století. Občanský pivovar se stejně jako městská pošta nacházel v Poštovní ulici. V sousedství městského pivovaru stál statek, který v dřívějších dobách náležel starému píseckému rodu Švantlů, jehož členové před Bílou horou zastávali vysoké funkce v rámci městské hierarchie. Na konci minulého století byl ve statku umístěn státní hřebčinec.²²

Podoba starého města se výrazně změnila v polovině 19. století, kdy byly zbourány hradby a městské brány. Přirozeným centrem zůstalo Velké náměstí, Kupole věže klášterního kostela sv. Kříže byla vyšší než dnešní, budova krajského soudu oproti dnešní podobě měla klasicistní fasádu, prostranství před ní zdobila stará kašna a na místě, kde se dnes nachází moderní stavba komerční banky, stála v čele náměstí empírová budova hejtmanství.

¹⁹ J. Matzner, c. d., s. 172.

²⁰ L. Soukup, F. Šrámek a jižní Čechy, České Budějovice 1981, s. 27.

²¹ Almanach 750 let města Písku, Písek 1993, s. 47.

²² J. Matzner, c. d., s. 210

Masokrámská ulička mezi Velkým a Malým náměstím byla zastřešena. Na Malém náměstí stál vedle budovy chlapeckých a dívčích škol největší hotel ve městě „Zlaté kolo“, v němž měla své místnosti Měšťanská beseda a jehož sál byl dějištěm četných plesů a slavností. Na rohu Malého náměstí a Budějovické ulice se nacházela bohatě zdobená pseudorenesanční budova občanské záložny. Střed náměstí zdobila barokní kašna.

Na Velkém a Malém náměstí, stejně jako ve spojující Široké ulici, se každou středu a sobotu konaly trhy na obilí. Na Velkém náměstí probíhaly každý den trhy s drůbeží, vejci, máslem, mlékem a jinými potravinami.²³ Nejvýznamnějšími byly tzv. výroční trhy (s koňmi, vepřovým a hovězím dobyt看em), pořádané šestkrát do roka. Vedle budovy dívčí a chlapecké školy stál dům, ve kterém měla své sídlo konfesijní židovská škola, kterou navštěvovalo přibližně 50 žáků. Vyučovacími jazyky byla čeština, němčina a hebrejštiny (roku 1893 byla němčina zrušena). Na udržování školy se podílela židovská náboženská obec.²⁴ V těsném sousedství školy stála nová synagoga, s maurskými věžičkami, jež přečkala i období nacismu a socialismu.

Na severní straně starého města byly ve 40. letech předminulého století zřízeny městské sady zasypáním hradebních příkopů. Park byl na konci 19. století místem procházek a poslechu promenádních koncertů kapely městských ostrořelců. Naproti ústí průchodu, který spojoval sady s Floriánskou ulicí, stály vedle sebe budovy městského divadla a lázní. U památníku Františka Palackého často začínaly národní slavnosti.

V Mostecké ulici, nacházející se rovněž na severu historického jádra, se vypínaly monumentální budovy kasáren (dnešní ekonomická škola) a v roce 1888 dokončená novorenesanční budova spořitelny, v níž bylo rovněž umístěno městské muzeum a knihovna. Vjezd do ulice od starého mostu byl velice úzký, neboť tehdy dosahovala zástavba až těsně k mostu. Odtud podél řeky se severním směrem táhla

²³ Státní okresní archiv Písek, Okresní hejtmánství Písek, sign. 1/3, III.

²⁴ J. Matzner, c. d., s. 211.

Rybářská ulička s domky stojícími přímo ve vodě. Tady, podobně jako v Portyči na protilehlé straně Otavy, bydlela písecká chudina. Rybářská a Sadová ulice podél parku uzavíraly severní stranu města.

V letech 1885 - 1887 bylo postaveno v Písku 83 nových domů²⁵. Na severozápadní straně města se rozrůstalo Pražské předměstí. Začala výstavba Pražské ulice. Dominantu této čtvrti představovaly budovy rolnické a lesnické školy, prvních ústavů svého druhu v Čechách. Také zde sloužily dva mlýny, dvě cihelny a drátovna. Jediný městský ostrov na řece Otavě s letní restaurací, tančírnou a dřevěnou plovárnou sloužil jako místo oddechu píseckých obyvatel.

V sousedství ostrova bylo v zimě umístěno kluziště místního bruslařského klubu. Ostrov spojovala s oběma břehy dřevěná lávka. Odtud se dalo jít podél pravého břehu řeky k vojenské plovárně s lesní restaurací. Nacházela se za starým hamrem pod úpatím zalesněného Hradištského vrchu. Plovárnu obklopoval úhledný sad a v jejím okolí se střídaly uspořádané záhony květin a keřů s dobře upravenými cestami.²⁶ Na Václavských skalách na protějším břehu řeky se rozkládalo stejnojmenné předměstí, jehož podoba se od současného vzhledu příliš nelišila a připomínala více ves než městskou čtvrť. Kostel sv. Václava byl každoročně 28. září dějištěm slavností na počest českého národního světce.

První elektrické osvětlení se ve městě rozzářilo v roce 1887. Elektrická energie se vyráběla ve vodní elektrárně, umístěné v budově bývalého podskalského mlýna. Na některých místech ve městě se však stále ještě užívalo plynového osvětlení²⁷. K úhlednosti města přispělo dláždění, pokrývající téměř všechny ulice v historickém centru.

Na okraji města se nacházelo několik průmyslových objektů, z nichž největší význam měla továrna na lepenku a slaměný papír, od roku 1880 sídlící na levém

²⁵ Tamtéž, s. 216

²⁶ Tamtéž, s. 222.

²⁷ O. Kolář, Z dějin města Písku z druhé poloviny 19. stol., in: Město v času proměn, Písek 1999, s. 23.

břehu Otavy pod čtvrtí sv. Václava, a továrna na lihoviny a cukrovinky „Stránský a Weiner" v ulicích Mostecké a Poštovní.²⁸

3.2. Hospodářská situace Písku ve druhé polovině 19. století

Ve druhé polovině 19. století patřil Písek k rozvinutým centrům řemeslné práce. Rozvoj tovární velkovýroby byl v Písku v sedmdesátých a osmdesátých letech zpomalen. K pronikavým změnám došlo v souvislosti se zrušením cechovního hospodářství a s vydáním nového živnostenského řádu v roce 1859. Cechy byly vystřídány řemeslnými společenstvy, ve kterých byla odstraněna cechovní uzavřenost. Rozvoj řemesel podporoval tvrdou konkurenci. Výrobky řemeslné dovednosti byly žádaným artiklem na trhu na celém území kraje. Postupně se modernizoval i obchod. V roce 1855 byl v Písku otevřen první obchodní dům s bankou a směnárnou.²⁹

Průmysl se v Písku rozvíjel pomaleji. První továrna byla otevřena až v sedmdesátých letech³⁰. V devadesátých letech byly otevřeny Cafourkovy mlýny. Do konce století byly tyto dvě továrny jedinými průmyslovými podniky ve městě. Přes výše uvedené nedostatky v průmyslové výrobě se město účastnilo nákladných stavebních prací. V roce 1875 byla zahájena stavba železniční dráhy Protivín - Zdice³¹. Ve stejném roce se město podílelo na výstavbě nových kasáren pro zemskou obranu³². Nákladným podnikem byly stavby školních budov. V roce 1884 byla zahájena stavba nové budovy gymnázia, ke které o rok později přistoupila i výstavba městských škol reálných³³. Sérii stavebních prací zakončila v osmdesátých letech stavba národní školy na Malém náměstí.

²⁸ Almanach 750 let města Písku, Písek 1993, s. 46.

²⁹ Poutník od Otavy, ročník I., 1885, číslo 9, s. 152.

³⁰ Jednalo se o podnik firmy Stránský - Weiner, který vyráběl hodinky, cukrovinky a zpracovával dovezený indický čaj a jamajský rum.

³¹ Otavan, ročník I., 1879, číslo 14, s. 110.

³² Otavan, ročník II., 1880, číslo 1., s. 12.

³³ Poutník od Otavy, ročník I., 1885, číslo 1, s. 7.

Zvláštností města byla vysoká finanční částka, vynakládaná na rozvoj školství. V roce 1880 bylo na zlepšení situace ve školství vydáno 40 166 zlatých, což bylo o polovinu více než částka, kterou město vynaložilo na podporu chudých a o 10% více než finance vynakládané na bezpečnost a zdravotnické vybavení města.³⁴

Charakteristickým rysem hospodářského života měst ve druhé polovině minulého století bylo zakládání městských záložnů. V Písku došlo k jejímu založení v roce 1860³⁵. Podle stanov písecké městské záložny byly otevřeny záložny v Protivíně a Miroticích³⁶. Vklady občanů postupně rostly. V roce 1880 činily 706 255 zlatých³⁷. Pro zlepšení ekonomické situace ve městě byly zakládány spolky hospodářského charakteru, které si kladly za cíl posílení hospodářské činnosti a zavádění nových metod do zemědělské i průmyslové výroby. O výchovu mladých odborníků se starala nově založená lesnická škola a nižší škola hospodářská.³⁸

3.3. Politická a správní situace Písku ve druhé polovině 19. století

Vývoj úřadů v královském městě Písku sleduje podrobně A. Sedláček.³⁹ Starý právní systém byl narušen v roce 1849 tzv. „Provizorním zřízením“ v článku 170.⁴⁰ Správa okresů byla změněna ve stejném roce zákonem č. 33, ze 4. března.⁴¹ V okresním výboru mělo být podle zákona zastoupeno osm až třicet šest členů podle počtu voličů ve městě.⁴²

Vyjma Prahy a Liberce byly ve městech zrušeny magistráty.⁴³ V Písku došlo k jeho zrušení v roce 1850 v červenci.⁴⁴ Magistrát byl nahrazen obecním výborem, tzv. obecním zastupitelstvím. Do čela obecního zastupitelství byl postaven starosta.

³⁴ J. Matzner, c. d., s. 245.

³⁵ Otavan, ročník II., 1880, číslo 24, s. 245.

³⁶ K. Niger, c. d., s. 60. Otavan, ročník I., číslo

³⁷ Poutník od Otavy, ročník I., 1885, číslo 9, s. 140.

³⁸ Otavan, ročník II., 1880, číslo 1, s. 7.

³⁹ A. Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, Písek 1912, díl II.

⁴⁰ Ottův slovník naučný, Praha 1903, heslo „Správa“.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² A. Sedláček, c. d., díl III., s. 209.

⁴³ A. Sedláček, c. d., díl II., s. 206.

⁴⁴ Tamtéž.

Společně s úřadem starosty byl obnoven i úřad purkmistra. Roku 1850 byl píseckým starostou zvolen Ignác Otto, kterého v roce 1866 vystřídal Tomáš Šobr a v roce 1879 F. Gamisch.⁴⁵ Ve funkci purkmistra působil Jan de la Motte,⁴⁶ kterého roku 1869 vystřídal M. Hájek.⁴⁷

Purkmistr byl volen ve veřejných volbách nebo byl jmenován zemským výborem. V Písku tento případ nenastal. Veřejným hlasováním byli voleni i čtyři členové městské rady.⁴⁸

Do roku 1860 posílal Písek do zemského sněmu jednoho zástupce.⁴⁹ Kandidát města byl volen panskou a národní stranou. Německá panská strana měla oporu ve starostovi I. Ottovi a v předsedovi krajského soudu F. Páterovi.⁵⁰ Při volbách do zemského sněmu v roce 1860 se podařilo národní straně získat většinu hlasů ve městě. Přes tento úspěch nebyl změněn právní statut města z „německého“ na město „smíšené“ a panská strana si zachovala vedoucí postavení.⁵¹

Starosta I. Otto spravoval město v letech 1850 - 1866. Byl typickým představitelem zámožného německého patriciátu a členem protinárodní koalice. Snažil se o uchování starého pořádku a bránil pronikání nových změn.

Oživení národního dění znamenalo zahájit boj za „počeštění radnice“. Do čela boje se postavili představitelé národní strany T. Šobr a mlynářský podnikatel J. Piksa⁵². Později se vedení boje ujal T. Šobr mladší, který se stal vůdčí osobností politického života ve městě. V deklarantských volbách roku 1866 bylo z 36 poslanců, volených v Písku, 34 poslanců národní strany.⁵³ Výsledkem bylo i zavedení českého úřadování, a tím byl dán nepřímý průchod národním snahám.

⁴⁵ Volbu I. Otty do úřadu starosty podrobně popisuje A. Sedláček, c. d., díl II.. O činnosti purkmistra podává průběžné zprávy Poutník od Otavy v letech 1858 - 1862. Nekrolog k úmrtí I. Otty otiskl Otavan, ročník II., rok 1886, číslo 2. O osobnosti purkmistra F. Gamische podrobně píše K. Ninger v práci Paměti profesora K. Ninger, Písek 1932 a Otavan, ročník I., číslo 9, rok 1885.

⁴⁶ Poutník od Otavy, ročník I., 1885, s. 152.

⁴⁷ Otavan, ročník II., 1880, číslo 1, s. 5.

⁴⁸ Ottův slovník naučný, Praha 1903, heslo „Správa“.

⁴⁹ A. Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, Písek 1911, díl II., s. 210.

⁵⁰ Tamtéž, s. 205.

⁵¹ Prvním poslancem za město Písek, který zasedal v zemském sněmu, byl právník M. Havelka. Druhým se stal prof. J. Suda. (viz bibliografie: Otavan, ročník I., číslo 9 - 11).

⁵² A. Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, Písek 1911, díl II., s. 215.

⁵³ Nejpodrobnější studii, která se týká voleb v roce 1866, jsou Paměti prof. K. Ninger, Písek 1932, s. 182 - 190.

Kromě změn ve volebním systému zasáhly Písek výrazně i změny hospodářské struktury, uvolněné pádem absolutismu a novým uspořádáním říše.

Písek měl významné postavení v hospodářském životě již před rokem 1860. Silný ekonomický vliv byl podpořen správním uspořádáním tzv. „Prácheňského kraje“. V roce 1855 se stal Písek krajským městem. Tím se zařadil mezi třináct správních center v českých zemích. Změnami politického správního systému po roce 1860 se jeho postavení nesnížilo, naopak, město se stalo nejen správním, ale i ekonomickým centrem.

Finanční záležitosti byly řešeny na finančním ředitelství. Finanční ředitelství bylo formováno na základech tzv. „Dřevního komorního úřadu“⁵⁴, zrušeného roku 1849.⁵⁵ Důležitou institucí se stal berní úřad. Protože od roku 1855 odváděl část svých zisků do tzv. „Městské sběrací pokladny“, byl přímým členem této instituce. Sběrací pokladna shromažďovala finanční prostředky odváděné soudními okresními úřady,⁵⁶ pomezními celníci a celními úřady.⁵⁷ 15. března roku 1850 byla v Písku zřízena první četnická stanice se stálým policejním sborem.⁵⁸

Dočasným úřadem byla po roce 1848 tzv. „Zemská a okresní vyvažovací komise“, která dbala na dodržování nařízení vyplývajících ze zrušení poddanství. Zrušení poddanských povinností znamenalo zrušení osobní závislosti, zrušení práva vrchnosti nad bývalou poddanskou půdou, zrušení nuceného odběru piva a kořalky a zrušení rybolovu na cizích pozemcích.

3.4. Obyvatelstvo Písku ve druhé polovině 19. století

S hospodářským vývojem se postupně měnil i půdorys města. Původní historické centrum bylo rozšířeno o výstavné pražské předměstí, které mělo v roce

⁵⁴ Ottův slovník naučný, Praha 1903, heslo „Správa“.

⁵⁵ Přesné finanční částky odvodu městských pokladen okresních měst, které byly sídly soudních institucí, do Městské sběrací pokladny, lze zjistit prostudováním spisů z fondu Obecní záležitosti, Státní okresní archiv Písek, Obecní záležitosti od roku 1868.

⁵⁶ První zprávy o hospodaření města pocházejí z roku 1868.

⁵⁷ A. Sedláček, c. d., díl III., Písek 1913, s. 211.

⁵⁸ Přehled československých dějin, díl 11., 1848 - 1918, svazek I., Praha 1960, s. 200.

1879 celkem 1678 obyvatel. Na opačné straně města vyrostlo předměstí budějovické se 4105 obyvateli.⁵⁹ S novou výstavbou rostl i počet obyvatelstva. V roce 1879 žilo v Písku 10 950 obyvatel.⁶⁰ Písek byl chápán jako město národnostně smíšené.⁶¹

Negativní sociální důsledky, které s sebou přinášelo svobodné podnikání, se projevily těsně po roce 1848. Pro zmírnění tíživé situace obyvatelstva byly pořádány dobročinné akce, které však nemohly mít zásadní vliv na zmírnění těžkého postavení pracujících. Neutěšená sociální situace obyvatel vedla pracující kvystěhování do zámoří. V letech 1890 - 1910 se vystěhovalo 10% z celkového počtu obyvatelstva.⁶² Podle výsledků sčítání lidu v roce 1890 bylo ve městě trvale nepřítomno 213 osob po celý rok. Statistika odchodu pracujících do Ameriky, Asie, nebo ostatních rakouských a německých zemí je v celém měřítku těžko postižitelná.⁶³

⁵⁹ Otavan, ročník I., 1879, číslo 14, s. 112.

⁶⁰ Otavan, ročník II., 1880, číslo 1, s. 3.

⁶¹ Region města Písku je vymezen jeho stavem z roku 1879. Kromě historických hranic města zahrnuje i předměstí Budějovické, Pražské a čtvrť zvaná U sv. Václava.

⁶² Poutník od Otavy, ročník I., 1885, číslo 1, s. 5.

⁶³ J. Kotalík, Písek a Písecko v literatuře, Písek 1960, s. 43.

4. Spolkový život v Písku

Zaměření píseckých spolků vyplývá z atmosféry a charakteru města. Již v kapitole vykreslující jeho podobu na přelomu 80. a 90. let 19. století jsem uvedl, že Písek představoval typ poklidného, národnostně homogenního města, romanticky zasazeného do přírodního rámce. Na komunální úrovni zde neexistovaly ani národnostní rozbroje. Proto se zde neseťkáváme s dělnickými spolky a rovněž místní politické spolky vyvíjely spíše činnost zábavnou, kulturní a osvětovou. V roce 1890 bylo v Písku evidováno 39 spolků. Jejich zaměření nám podává cenné informace o veřejném životě města.

Pro získání uceleného přehledu o jejich existenci připojuji soupis spolků dle typologie soudobého historika Jana Matznera:⁶⁴

A) spolky hospodářské, průmyslové

1. Hospodářsko-lesnická jednota pro jižní Čechy (zal. 1860)
2. Průmyslový spolek (zal. 1868)
3. Včelařská jednota (1869)
4. Sadařský spolek (1871)
5. Rybářský spolek (1882)
6. Zahradnický spolek kraje Píseckého (1883)

B) spolky dobročinné, ochranné a podporující

1. C.k. privilegovaný sbor ostrostřelecký (obnovený kolem roku 1810)
2. Výherní spolek Fortuna (1864)
3. Spolek vojenských vysloužilců (1872)
4. Spolek vzájemně se podporujících řemeslnických dělníků (1872)
5. izraelský spolek pohřební Chevra Kadischa (1876)

⁶⁴ J. Matzner, Královské město Písek, Písek 1898, s. 210.

6. Sbor dobrovolných hasičů (1877)
7. Písecký podpůrný spolek porotců (1878)
8. Pobočný spolek vlasteneckých paní červeného kříže (1881)
9. Spolek ku podporování chudé mládeže školní (1881)
10. Výherní spolek Naděje (1881)
11. Spolek Negratulant (1882)
12. Spolek ku podporování řezníků a uzenářů (1882)
13. Odbor spolku Ústřední Matice školské (1883)
14. Odbor spolku Národní Jednoty Pošnmavské (1884)
15. Spolek ku podpoře chudých studujících středních škol (1888)
16. Písecký mužský spolek pomocný červeného kříže (1888)
17. Spolek podporujících se voj. důstojníků a úředníků (1888)
18. Spolek ku povznesení návštěvy cizinců v Písku (1888)

C) spolky vzdělávací a zábavné

1. Měšťanská beseda (1857)
2. Zpěvácký spolek Otavan (1859)
3. Tělocvičná jednota Sokol (1868)
4. Spolek divadelních ochotníků (1857)
5. Zlatá kniha dívek českých (1869)
6. Učitelský spolek Budeč (1870)
7. Spolek lékařů bývalého kraje Píseckého (1874)
8. Bruslařský klub (1876)
9. Literární jednota (1884)
10. Klub tricyklistů (1884, později sloučen s velocipedisty)
11. Politický spolek Občanská jednota (1886)
12. Klub velocipedistů (1887)
13. Spolek akademiků Píseckých (1886)
14. Politický klub (1890)

Počet založených českých spolků v královském městě Písku do roku 1900	
do r. 1867	6
1867 - 1879	13
1880 - 1900	19

Uvedený výčet vypovídá, že nejvíce spolků vzniklo v osmdesátých letech 19. století - 18 (tj. 46% jejich počtu). Před uvedeným rokem zde působily pouze následující organizace: ostrostřelci, Výherní spolek Fortuna, Měšťanská beseda a pěvecký spolek Otavan.

Spolky tohoto typu působily ve zmíněné době i v jiných českých městech. Z uvedeného přehledu rovněž vyplývá, že písecké ženy se organizovaly pouze v charitativních spolcích, jinde byla jejich účast výjimkou.

Mezi největší české spolky vzniklé před rokem 1867 patřily zábavné Besedy, které také později úzce spolupracovaly se spolkem Národní jednoty pošumavské.⁶⁵ O tom, jak písecká Beseda vznikla, vypráví ve svých pamětech jeden z jejích zakladatelů, písecký gymnaziální profesor Karel Ninger.⁶⁶ Původně se spolek nazýval Ressource a byl záležitostí píseckých důstojníků a úředníků. Jeho německé stanovy byly schváleny roku 1857. Brzy však došlo k jeho počest'ování a od roku 1861 již nesl české jméno Měšťanská beseda.

Spolek se stal pilířem zábavního dění ve městě. Jeho prostory v hotelu Zlaté kolo na Malém náměstí byly místem konání většiny tanečních zábav, dýchánek, vzdělávacích přednášek a vyvrcholením častých slavností. Schůze valné hromady se po roce 1895 nejčastěji uskutečňovaly v hostinci u Reinerů.⁶⁷

Zábavu jako smysl své existence měly ve svém programu i jiné spolky. Např. v roce 1891 byla založena stolní společnost „Mládenci písečtí“. Jejím účelem bylo

⁶⁵ Písecké Listy, ročník I, číslo 17, 28. červenec 1895, s. 129.

⁶⁶ K. Ninger, Písecké vzpomínky, Písek 1932, s. 118.

⁶⁷ Písecké Listy, ročník I, číslo 25, 22. září 1895, s. 152.

příspěť k oživení společenského života ve městě pořádáním plesů, divadelních představení, výletů, zábav na ledě a dalších veselých akcí, přičemž politikaření bylo vyloučeno. Vznik spolku zřejmě odráží poměry v zemi v uvedeném roce (punktační jednání, vítězství mladočechů, diskuse v souvislosti s Jubilejní zemskou výstavou), kdy politika prolínala veškerý kulturní život. Členové spolku měli jedinou povinnost - zúčastňovat se všech organizovaných zábav.⁶⁸

Písek byl městem s nadprůměrně rozvinutým kulturním životem, což kromě zdejšího působení známých osobností odráží i existence několika spolků s literárním, hudebním a vzdělávacím zaměřením. Nejstarším z nich byl pěvecký spolek Otavan, založený již v roce 1859. Spolek byl ustavený za účelem pěstování církevního, školního a národního zpěvu. Zpěv ve spolku měl na starosti sbormistr. Zpočátku působil v Otavanu pouze mužský sbor. Ženská složka k němu přistoupila až v roce 1875. Otavan měl i vlastní orchestr, který však nevyvíjel větší činnost. Zpočátku se ve spolku angažoval hudební skladatel a pedagog Fr. Gregora.⁶⁹ Ten měl podíl na tom, že spolek vytvořil dobrou tradici v pořádání hodnotných hudebních akcí, na nichž spoluúčinkovali i významní umělci. Památný koncert se uskutečnil 4. října 1881, kdy tady naposledy před veřejností vystoupil Bedřich Smetana jako klavírní virtuos.

⁶⁸ Státní okresní archiv Písek, Okresní hejtmanství Písek, s. 185/1906.

⁶⁹ Písecké Listy, ročník I., číslo 2, 14. duben 1895, s. 14.

Otavan tenkrát zpíval mistrovsky sbory. Šlo o koncert ve prospěch vyhořelého Národního divadla. Smetana bydlel u předsedy spolku pana Nebušky⁷⁰.

U příležitosti oslav 25 let spolku v roce 1885 (roční zpoždění) zavítali do Písku hudební skladatelé Antonín Dvořák a Karel Bendi stejně jako spolkové deputace z Plzně, Klatov, Horažďovic, Příbrami a dalších měst. Na přelomu 80. a 90. let se ve spolku objevily neshody, které souvisely s příchodem hudebního skladatele a pedagoga Otakara Jeremiáše do Písku v roce 1887. Jeremiáš se záhy stal vůdčí osobností píseckého hudebního života.⁷¹

Se jménem populárního českého básníka Adolfa Heyduka byla spojena již zmiňovaná Literární jednota. „Pootavský slavík“ stál v jejím čele od založení v roce 1884. Spolek měl za úkol šířit literaturu mezi veřejnost, seznamovat s vycházejícími díly a přispívat k větší informovanosti o kontinuitě literárního vývoje. Jednota byla úzce spojena s Literárním spolkem. Ten vznikl v roce 1879, ale po ustavení Jednoty o pět let později vytvořily jednu organizaci. Literární spolek měl širší působnost. Veřejnost seznamoval nejen s literaturou, ale i s novými objevy vědy a techniky, s národní hudbou, českým výtvarným uměním i se soudobou politickou situací. Vše s akcentem na regionalismus.

Mezi kulturně orientovaná sdružení patřil i Spolek divadelních ochotníků. Ten se utvořil na přelomu roku 1867 a 1868 v Měšťanské besedě, kde působil jako hostinský aktivní divadelník Jan Stropnický. Podnět k založení spolku podporovala místní inteligence. Prvními členy se kromě tehdejšího městského starosty Tomáše Sobra stali píseční profesori Ninger, Heyduk a Matzner, hudební skladatel Gregora a pozdější písecký starosta Alois Pakeš.⁷² O vysoké tvůrčí produktivě spolku svědčí skutečnost, že např. v roce 1888 nastudoval deset her. Hrál se především český repertoár od dramatika Stroupežnického. Nejoblíbenějším žánrem byla komedie.⁷³

⁷⁰ K. Níger, Písecké vzpomínky, Písek 1932, s. 121.

⁷¹ Z. Samšuk, Antonín Dvořák v Písku, Písek 1998, s. 10.

⁷² Otavan, ročník XXIV., číslo 17, Písek 1902, s. 104.

⁷³ F. Lipiš, Divadlo v Písku, Písek 1939, s. 16.

Na rozhraní mezi kulturní a zábavné spolky bychom mohli zařadit sdružení Akademikové písečtí. Jeho prostřednictvím se písečtí studenti podíleli na veřejném životě města pořádáním tanečních zábav, hraním divadelních představení a vydáváním vlastní literární produkce. V organizování těchto akcí spolek ve druhé polovině 90. let 19. století výrazně spolupracoval s naším velkým podpůrným spolkem Národní jednotou pošumavskou⁷⁴.

V oblasti vzdělávací práce byl roku 1870 ustaven učitelský spolek Budeč. Jeho členové se zabývali teorií vyučování na základě nových zahraničních metod, které se zároveň pokoušeli aplikovat v praxi. Spolek každoročně připravoval organizaci oslav výročí J. A. Komenského a pořádal cykly přednášek o významných pedagozích. Ačkoliv se počtem členů (kolem 30) řadil mezi malé spolky, měl významný vliv na růst prestiže píseckého školství.⁷⁵

Na počátku 90. let bylo v Písku třináct podpůrných a dobročinných spolků. Tato sdružení shromažďovala materiální a finanční prostředky, z kterých podporovala své členy v případě nemoci, ztráty zaměstnání a trvalé chudoby. Některé obdarovávaly chudé děti a studenty, jiné přispívaly na rozmanité humanitární akce. Zmíněné spolky doplňovaly tehdejší nedokonalý systém sociálního a zdravotního pojištění. Se záměrem finančního obohacení se zakládaly spolky pro nákup losů. Tyto skupovaly losy ve velkém a případné výhry rozdělávaly mezi přispívatele, popřípadě je poukázaly na humanitární účely. Ideu, že v jednotě je síla, nedokazovala jen národnostní uskupení, ale rovněž jmenované výherní spolky, založené na racionálním podkladě. V Písku se takové sdružení nazývalo výstižně „Fortuna“ a bylo ustaveno již v roce 1864 jako jeden z prvních píseckých spolků.⁷⁶

V roce 1891 působilo ve městě šest hospodářských spolků, Nejvýznamnějším z nich byla v roce 1861 založená Hospodářsko-lesnická jednota pro jižní Čechy. V zemědělsky orientovaných spolcích se často angažovala i místní šlechta. Nejinak

⁷⁴ Otavan, ročník XXIV., číslo 2, 11. Leden 1902, s. 13.

⁷⁵ Almanach 750 let města Písku, Písek 1993, s. 78.

⁷⁶ Státní okresní archiv Písek, Okresní hejtmanství Písek, sign. 5/A, karton 625.

tomu bylo ve zmíněné jednotě. Jedním z iniciátorů jejich vzniku a prvním předsedou spolku byl baron Robert Hildprandt z Blatné. Aktivně v jednotě působili orličtí Schwarzenbergové. Kromě aristokracie se ve spolku sdružovali měšťané a venkovští statkáři.⁷⁷ V roce 1868 založený Průmyslový spolek měl podporovat místní podnikatele a industriální rozvoj města. Pořádal různé průmyslové výstavy. O venkovském charakteru písecké ekonomiky svědčí převaha zemědělsky orientovaných spolků: Včelařská jednota, Sadařský spolek a Zahradnický spolek. Všechny citované organizace působily pod patronátem Hospodářské-lesnické jednoty.

Rakouský spolkový zákon řadil mezi spolky i akciové společnosti. Mezi nimi v Písku vynikalo „Právovárečné měšťanstvo“. Společnost tvořili dočasní vlastníci 149 domů ve městě. Podle stanov byla účelem spolku výroba piva a sladu včetně jejich prodeje. Společnosti patřil také hostinec „U sv. Václava“. Vrcholným orgánem sdružení byla valná hromada, která se scházela pravidelně jednou za rok. V čele stála pětičlenná správní rada, jíž ze svého středu volil výbor. Tito nejdůležitější funkcionáři zastupovali právovárečníky vůči všem třetím osobám. Akciové společnosti měly tedy podobnou strukturu jako soudobé spolky. Právovárečníci zaměstnávali 50-60 pracovníků.⁷⁸

Právovárečníci byli pozůstatkem středověkého měšťanského podnikání. Odkazem dřívějších dob byly i privilegované sbory městských ostrostřelců, které působily ve většině českých měst. Ostrostřelci patřili neodmyslitelně i ke koloritu Písku po celé 19. století. Je těžké určit, zda se jedná o zbytky městského vojska ze 17. a 18. století, či kratochvilný střelecký spolek. Jisté však zůstává, že k historické tradici se ostrostřelci vždy hlásili. Písemně doložený první střelecký sbor vznikl na počátku 18. století přičiněním královského rychtáře du Chordon. Jeho příslušníci cvičili na městském ostrově, brzy však sbor zanikl.⁷⁹

⁷⁷ K. Ninger, Písecké vzpomínky, Písek 1932, s. 87.

⁷⁸ O. Šeda, Přehled vývoje měšťanského a městského pivovarnictví v Písku od r. 1848 až do jeho zániku, in: Jihočeský sborník historický 62, 1993, s. 132 - 136.

⁷⁹ Otavan, ročník X., číslo 5, 6. Březen 1888, s. 34.

Město si přesto udržovalo vlastní obranu. Její příslušníci používali mj. polní pásku v městských barvách - modré a žluté. Na počátku 19. století se střelecký sbor opět ustavil (nevíme přesně kdy, neboť chybí dokumenty o jeho vzniku). Členové nosili historické modré uniformy se žlutými výložkami. Na konci minulého století užíval sbor střelnice „Na Vinici“ u sv. Václava. V tamějším kostele se zúčastňoval bohoslužeb, neboť sv. Václav byl jeho patronem⁸⁰. Ostrostřelci nosili uniformy, zbraně (pušku a šavli), měli svůj prapor, hodnostní označení a vlastní kapelu. Spolek měl kolem stovky členů. C.k. privilegovaný sbor městských ostrostřelců byl neodmyslitelnou rekvizitou městských a církevních slavností. Ozdobné uniformy jeho členů spolu s oblíbenou sborovou kapelou Silvestra Símy dodávaly oslavám na lesku. Svou prezentaci začínali ostrostřelci čestnou stráží u Božího hrobu na Velikonoce, pokračovali účastí na Městské slavnosti po 8. červnu, církevních oslavách na Boží Tělo a 18. srpna oslavovali narozeniny císaře Františka Josefa I., konali jedno polní cvičení a sezóna jim končila slavností na sv. Václava⁸¹.

K pravidelnému kalendáři oslav se řadily neplánované události, které vyžadovaly účast sboru nebo alespoň početné deputace: pohřeb člena, vojenské, národní a spolkové slavnosti, vítání vzácných návštěv (r. 1871 korunní princ Rudolf, 1888 císař František Josef I.). O vnější okázalosti spolku vypovídají ozdobné ručně malované terče (jindřichohradecké muzeum). Významnou roli ve městě hrála ostrostřelecká kapela, která vyhrávala na promenádě v parku a občas i na vojenské plovárně. Ostrostřelecké sbory měly historicky daný pozitivní vztah k monarchii. Patřily ke konzervativním spolkům, jež byly ihned po vyhlášení republiky v roce 1918 zrušeny.⁸²

Ve svých uniformách se na slavnostech ve městě velice rádi předváděli členové Sboru dobrovolných hasičů. Svůj svátek 4. května na sv. Floriána oslavovali parádami u barokní sochy světce na Floriánském náměstí a následnou zábavou na

⁸⁰ K. Níger, d.c., s. 95.

⁸¹ K. Níger, d.c., s. 98.

⁸² Státní okresní archiv Písek, Okresní hejtmánství Písek, sign. 5/A, karton 625.

městském ostrově. Jak jsem již uvedl v úvodu kapitoly o spolcích, byly dobrovolné hasičské sbory nejrozšířenějším spolkem v Čechách. Dodnes se na našich vesnicích setkáváme s jejich pozůstatky. Od oněch původních se však liší smyslem sdružení a hrdostí svých členů.⁸³

Výrazně komornější charakter mělo specifické sdružení „Izraelský spolek pohřební Chevra Kadischa“, které bylo založeno roku 1876. Spolek sdružoval písecké židy. Na rozdíl od Budějovic, kde se židé asimilovali s německým obyvatelstvem, si v národnostně českém Písku udržovali svoji identitu.⁸⁴ Na přelomu 80. a 90. let patřil neodmyslitelně k Písku spolek, s nímž se v jiných městech setkáváme zřídka. Jedná se o Spolek ku povznesení návštěvy cizinců v Písku, založený v roce 1888. Sdružení o sobě dávalo vědět agitací v místním tisku, v němž vyzývalo ke zvelebování města a jeho popularizaci pro cestovní ruch.

V roce 1891 působily v Písku tři sportovní spolky (kromě plavání). Po Sokolu nejstarším z nich byl Bruslařský klub založený v roce 1876. Ten se staral o kluziště na řece v sousedství městského ostrova, organizoval veřejné bruslení a vlastní slavnosti. Roku 1889 uspořádal první soutěž na ledě - závod na jednu míli, kterou tenkrát vyhrál jeho předseda Augustin Reiner. Jako jeden z prvních nadšenců v Písku se naučil jezdit na kole a jedenáct let po ustavení Bruslařského spolku založil Klub velocipedistů. Ten měl v počátcích 26 zájemců, ale pouze jedno kolo (kostitřas). Během deseti let sice členů ubylo, zato bicykly postupně získali všichni. Spolek organizoval vyjížďky do okolí, pořádal závody a zúčastňoval se slavností. Členové měli své uniformy a od roku 1896 i klubový prapor a vlastní časopis „Rover“⁸⁵.

Posledním spolkem, o němž se chci zmínit, je tělocvičná jednota Sokol. Ta zde byla založena v roce 1868, kdy se v Písku po vítězství národní strany v komunálních volbách vytvořily pro její činnost vhodné podmínky. Prvním starostou

⁸³ J. Prášek, Písecké 20. století, Písek 1999, s. 28.

⁸⁴ J. Matzner, c. d., s. 210.

⁸⁵ Státní okresní archiv Písek, Okresní hejtmánství Písek, sign. 209/1906.

místní jednoty byl písecký starosta Tomáš Sobr. Původní tělocvična se nacházela ve starém divadelním sále „U Radášů“ ve Floriánské (dnešní Hejdukově) ulici, od roku 1886 se cvičilo v „tělocvičně“ školy na Malém náměstí a o pět let později byla jednotě vyhrazena budova městského divadla, v jejímž sále cvičil Sokol až do postavení vlastní sokolovny v roce 1895.⁸⁶

Zeny se začaly v Sokole sdružovat až od roku 1897. Sokolské jednoty měly silné nacionální zabarvení, a proto se zúčastňovaly všech národních akcí. Jimi pořádané národní slavnosti a taneční zábavy, které mnohdy připravovaly společně se spolkem Národní jednotou pošumavskou, patřily k nejoblíbenějším. Sokolové se v Písku předváděli téměř každý rok. Do paměti účastníků se nejvíce vrylo jejich vystoupení na městském ostrově v roce 1887. Z popisu činnosti píseckých spolků vyplývá charakter veřejného života i dobová atmosféra v poklidném Písku konce 19. století.⁸⁷

⁸⁶ O. Peroutka, 100 let tělesné výchovy v okrese Písek 1868 - 1968, Písek 1968, s. 36.

⁸⁷ Tamtéž, s. 41.

5. Vznik a činnost Národní jednoty poštmavské

5.1. Nástin vývoje českého a německého národního hnutí a předpoklady vzniku prvních „národně obranných“ spolků

Konec 2. poloviny 19. století je v Českých zemích obdobím vzedmuté hladiny národnostního boje, který je důsledkem zápasu českého a německého obyvatelstva o rozhodující politickou a ekonomickou úlohu v zemi. Hlavní záminkou pro rozpoutání národnostních štvanic v Čechách se stal spor o jazykovou otázku u úřadů politické a justiční služby.

Po vydání Stremayrových nařízení podnítily německé nacionalistické kruhy ostrou štvavou kampaň, která vyústila na jaře 1880 otevřeně proklamovaným požadavkem po odtržení národnostně smíšeného severního a západního pohraničí Čech, z něhož mělo být vybudováno „uzavřené německé území“. Tento požadavek německých nacionalistů byl pak v různých podobách, v různém rozsahu a pod různými názvy prosazován i v průběhu prvních čtyř desetiletí 20. století. Koncem 1. světové války ve formě tzv. Deutschbohmen, nakonec nalezl své uskutečnění až v roce 1938 přijetím a prosazením „Mnichovské dohody“, jejímž logickým důsledkem bylo v roce 1939 vytvoření hitlerovského protektorátu nad zbytkem českých zemí.⁸⁸

S požadavkem po vytvoření „uzavřeného německého území“ souvisí pak i soustavný a cílevědomý boj, který od roku 1880 vedly německé nacionalistické živly v pohraničí proti českým menšinám za „očištění“ tohoto tzv. sudetoněmeckého území od Čechů.⁸⁹

Pro odnárodňování českého obyvatelstva, složeného převážně z příslušníků maloměšťanstva, používali němečtí nacionalisté metod tvrdého ekonomického a kulturního nátlaku. Tomuto požadavku měly sloužit též soukromé německé obecné školy, které od roku 1880 zakládal a vydržoval v pohraničním území zřízený a

⁸⁸ Přehled československých dějin, díl 111., Praha 1960, s. 96.

⁸⁹ Státní oblastní archiv v Třeboni, Národní jednoty poštmavská, sign. V/A Prachatice, karton 50.

fungující spolek německého obyvatelstva „Deutscher Schulverein“.⁹⁰ Zejména akce sčítání lidu v roce 1880, ale i v dalších letech a v neposlední řadě i volby do zastupitelských a zákonodárných orgánů se pak stávaly příležitostmi k rozpoutání teroru proti českým sociálně slabším menšinám, jejichž příslušníci byli donucováni hlásit se k německé národnosti a podle toho i volit. Za této situace se pak přirozeně začali v tomto národnostním boji silně angažovat i čeští politici a v zájmu svých cílů rozdmýchávali i oni nacionalistické nálady v českých řadách.

Bylo již řečeno, že oběma stranám šlo především o udržení a získání výhodnějších politických a ekonomických pozic nebo alespoň o jejich vzájemné vyrovnání v obou sférách. Tyto národnostní třenice a spory pomáhaly pak oběma stranám odvést pozornost maloměšťanských vrstev od palčivých problémů vlastní existence.⁹¹

V roce 1879 vznesli čeští poslanci na říšské radě požadavek na zvýšení počtu škol v pohraničí a zlepšení jejich organizace. Ve smyslu staročeské taktiky pak dále vyčkávali, ale v roce 1880 byli zaskočeni aktivitou německého obyvatelstva, které zřídilo ve Vídni spolek pro podporu soukromého školství „Deutscher Schulverein“, který se začal ve své činnosti převážně orientovat na smíšené kraje českého pohraničí. V rámci obranářské politiky českého politického tábora byla v roce 1880 založena jako protiváha působení německého „Schulvereinu“ v pohraničí „Ústřední matice školská“, jejímž hlavním cílem byla péče o menšinové školství v pohraničních oblastech Čech. „Ústřední matice školská“ měla svůj vzor v regionálním spolku „Matice školská“, který vznikl v roce 1873 v Českých Budějovicích a jehož cílem byla podpora českých škol ze soukromých prostředků.⁹²

Německé nacionalistické hnutí se však dále rozvíjelo a prohlubovalo. Vznikaly další národnostní spolky, postihující a organizující širší bázi německých nacionalistických živlů v českém pohraničí. Mluvčím nejvýbojnějších a

⁹⁰ J. Zimola, *Boj Čechů v Čechách*, Jinřichův Hradec 1999, s. 51.

⁹¹ R. Strnad, *40 let činnosti odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1924, s. 32.

⁹² K. Vondráček, *50 let Národní jednoty pošumavské 1884 - 1934*, Praha 1934, s. 256 - 257.

nejreakčnějších německých politických kruhů v českém pohraničí se pak stal další národnostní spolek „Bund der Deutschen in Böhmen“, založený v roce 1894. Jeho hlavním cílem byla snaha po podpoře a uchování němectví v českém pohraničí a snaha po národním sjednocení Němců, které mělo být, a také se v pozdějších letech stalo, přípravou k politickému sjednocení. Za těchto okolností vyvstávala i v českém obyvatelstvu objektivní potřeba další organizační báze národnostní práce ve smíšených pohraničních oblastech Cech, neboť Ústřední matice školská nemohla obsáhnout v rámci svého specifického programu potřebnou šíři problematiky organizační a uvědomovací činnosti mezi českým obyvatelstvem v pohraničních oblastech.

V 80. letech 19. století vznikají z iniciativy českého obyvatelstva další regionální národnostní spolky. V roce 1884 byla založena „Národní jednota pošumavská“, v roce 1885 „Národní jednota severočeská“ a k nim se v dalším vývoji připojily i podobné spolky pro Moravu, Slezsko, Kladsko a Lužici.⁹³

5.2. Vznik spolku Národní jednoty pošumavské a jeho odboru v Písku

O konkrétních podnětech vzniku Národní jednoty pošumavské existuje sice několik teorií, ale zdá se být mimo diskusi, že hlavním motivem tohoto aktu byla snaha po vytvoření protiváhy proti německému nacionalistickému spolku „Deutscher Böhmerwaldbund“, který se ustavil v roce 1884.⁹⁴

Zakladatelem tohoto spolku se stal představitel českobudějovických Němců Josef Taschek.⁹⁵ Ať již dal popud ke vzniku Národní jednoty pošumavské mladočeský tiskový orgán „Národní listy“ nebo F. A. Šubrt, tajemník „Českého klubu“, společného politického orgánu staročeských a mladočeských poslanců říšské rady, je nepochybné, že spolek byl v prvních fázích své činnosti politicky závislý spíše na

⁹³ Státní oblastní archiv v Třeboni, Inventář spolku Národní jednoty pošumavské 1884 - 1948 (1950), České Budějovice 1967.

⁹⁴ Státní oblastní archiv v Třeboni, Deutscher Böhmerwaldbund (BwB), sign. VB/62.

⁹⁵ J. Zimola, Boj Čechů v Čechách, Jindřichův Hradec, 1999, s. 4.

staročeších, které teprve později vystřídali ve vedení Národní jednoty pošumavské mladočeši.⁹⁶

Vlastnímu aktu založení spolku předcházela dne 25. března 1884 schůze rodáků z Pošumaví a přátel českého jihu, svolaná do místnosti „Měšťanské besedy“ v Praze. Na ní byl zvolen přípravný výbor spolku, do jehož čela byli postaveni vedle Dr. Františka Houdka i další dva profesoři malostranského gymnázia v Praze a jihočeští rodáci - Dr. Antonín Decker a František Nekut⁹⁷.

Přípravný výbor vypracoval návrh stanov, které byly schváleny výnosem ministerstva vnitra č. j. 7231 ze dne 10. května 1884 a veřejné svolání o cílech Národní jednoty pošumavské, otištěné koncem května 1884 v českých novinách a časopisech. Svolání ke vzniku spolku podepsali jak přední staročeští, tak i mladočeští politikové.

Ustavující valná hromada „Národní jednoty pošumavské se konala 21. června 1884 v Praze a byl na ní zvolen i první ústřední výbor spolku, v jehož předsednictvu zasedali jako starosta Dr. František Houdek (profesor gymnázia), náměstek starosty Josef Kanda (ředitel obec. Úřadů na Král. Vinohradech), jednatelé Dr. Antonín Decker (profesor gymnázia) a Alois Studnička (profesor gymnázia), pokladník Alois Filcík (stavitel), účetní Jan Kačer (kaplan), zapisovatel Josef Svatoš (studující a starosta spolku „Štítýn“). Členy ústředního výboru byli dále: redaktor Josef Anýž, advokát Dr. Josef Dašek, řídící učitel Ferdinand Drůbek, úředník zem. výboru Dr. František Fiedler, městský inženýr Josef Hnátek, studující a starosta spolku „Radbuza“ Petr Klinger, profesor František Nekut, redaktor Adolf Srb, ředitel Československé obchodní akademie a říšský poslanec Em. Tonner, redaktor J. L. Turnovský a advokát a zemský poslanec Dr. Josef Žalud⁹⁸.

Od prvního roku činnosti Národní jednoty pošumavské bylo jejím hlavním působištěm území bývalého Budějovického, Píseckého, Plzeňského a Táborského

⁹⁶ K. Vondráček, 50 let Národní jednoty pošumavské 1884 - 1934, Praha 1934, s. 195 - 196.

⁹⁷ F. Kotěšovec, Národní jednota pošumavská ve Vodňanech do konce 1. Světové války, Počátky Národní jednoty pošumavské, in: Zlatá stezka 1, Praha 1994, s. 121 - 125.

⁹⁸ R. Strnad, 40 let činnosti odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích, České Budějovice 1924, s. 35.

kraje, kde také tento spolek pro podporu své práce zakládal místní odbory řízené ústředním výborem, který měl své sídlo v Praze.

Místní odbor Národní jednoty pošumavské v Písku byl založen jako protiváha českobudějovického německého spolku Böhmerwaldbund s cílem podpořit českou menšinu v pohraničí nedlouho po vzniku ústředí Národní jednoty pošumavské a jeho stanovy byly schváleny 12. srpna roku 1884. Prvním úřadujícím předsedou odboru byl Ladislav Burket, ředitel písecké lesní školy. Schůze odboru se konaly zprvu v Zazvonilově vinárně v Karlově ulici v Písku⁹⁹. Později, od roku 1903, se schůze konávaly v hostinci „U Paulů“. V prvních letech po založení se činnost píseckého místního odboru omezovala převážně na konání schůzí a vybírání příspěvků a darů pro ústřední výbor Národní jednoty pošumavské.¹⁰⁰

Činnost odboru se více aktivizovala přibližně v polovině 90. let 19. století.

5.3. Program Národní jednoty pošumavské a její vývoj

Program a cíle činnosti Národní jednoty pošumavské formulují spolkové stanovy z roku 1884 takto: „Účelem jejím jest přispívati ku národnímu duševnímu a hmotnému zvelebení krajín na jihu a západu Čech, hlavně v bývalých krajích Budějovickém, Píseckém, Plzeňském a Tábořském.

Své činnosti budou provádět:¹⁰¹

- a) důkladným seznáváním všech národních duševních a hmotných poměrů a použitím všeho, čím by bylo možno přispěti ku povznesení národního vědomí, osvěty a národního života vůbec a ku zvelebení rolnictví, řemesel, průmyslu a obchodu zvláště;
- b) pořádáním přednášek, schůzí, výletů a slavností národních;
- c) vydáváním a rozšiřováním spisů;

⁹⁹ Dům v těsné blízkosti kamenného mostu v Písku byl zbořen roku 1927.

¹⁰⁰ O. Kolář, K dějinám místního odboru Národní jednoty pošumavské v Písku, in: Zpráva o činnosti za rok 1989, Okresní muzeum v Písku 1990, s. 21.

¹⁰¹ První stanovy Národní jednoty pošumavské schválilo Ministerstvo vnitra výnosem ze dne 10. 5. 1884. K. Vondráček, 50 let Národní jednoty pošumavské 1884 - 1934, Praha 1934, s. 509 - 512.

- d) zřizováním, a podporováním škol vůbec, zvláště rolnických, průmyslových a obchodních;
- e) zakládáním knihoven a sbírek;
- f) rozdáváním nástrojů, vzorů a modelů;
- g) zřizováním peněžních závodů, hlavně záložen a spořitelen;
- h) opatřováním levného úvěru;
- i) podporováním turistů, cestujících v krajinách pošumavských;
- j) obstaráváním míst pro učedníky, čeled' a pomocníky živnostenské".

Stanovené cíle tento spolek v celém období své činnosti dle okolností a podmínek poměrně intenzivně a úspěšně plnil. Národní jednota pošumavská byla po celou dobu svého bytí organizací, v níž vedoucí roli sehrálo české měšťanstvo a v jejímž vedení si udržela značné postavení i akademická, technická a pedagogická inteligence.

Tento spolek se vydával za nepolitickou organizaci, avšak svou činností objektivně pomáhal prosazovat zájmy a cíle českého měšťanstva a byl ve sféře svého působení i jeho nástrojem. Přes tyto skutečnosti však není možno popřít jeho pozitivní úlohu v upevňování a podpoře národního vědomí a českému živlu ve smíšených pohraničních oblastech Cech, zvláště v období Rakouska-Uherska a také pak v dalších letech 1918 - 1938.¹⁰²

S určitým omezením fungovala Národní jednota pošumavská i po celou dobu 1. světové války a její postavení se pak výrazně změnilo po roce 1918.

Národní jednota pošumavská vznikla jako obranná organizace českého měšťanstva v jejím boji s německým obyvatelstvem o rozhodující pozice v jižní ale také i západní oblasti českého pohraničí, kde německý expanzivní nacionalistický živel usiloval o poněmčení českých menšin, o vytlačení českého obyvatelstva, o

¹⁰²R. Strnad, 40 let činnosti odboru Národní jednoty pošumavská v Českých Budějovicích, České Budějovice 1924, s. 48.

národní sjednocení tzv. sudetských Němců a v konečné fázi o odtržení těchto oblastí československého státu¹⁰³.

Hlavní váha činnosti spolku proto spočívala v upevňování národního povědomí českého obyvatelstva, v posilování českého živlu v jihozápadním pohraničí vůbec a v jeho organizačním sjednocení v jakési nadtřídní, nadstranicko-politické ryze české národní organizaci. Jednota se již podle zásad svých prvních stanov snažila působit v národní, kulturní, hospodářské a sociální oblasti, aby postihla co nejširší bázi života českého obyvatelstva v pohraničí a zabránila jeho postupnému, někdy i násilnému odnárodňování, respektive germanizaci¹⁰⁴.

K poněmčování českého živlu v pohraničí přispívala ve 2. polovině 19. století a do určité míry též v pozdějších letech i lepší sociální a ekonomická situace německého obyvatelstva a značná závislost českých menšin na ekonomicky vyspělejších a vůbec finančně silnějších německých podnikatelích, statkářích a velkoobchodnících, kteří často využívali svého postavení ve prospěch cílů nacionalistické velkoněmecké politiky. Proto se Národní jednota pošumavská musela v oblasti svého působení snažit o povznesení zemědělství, řemesla, průmyslu a obchodu a v průběhu let 1884 - 1934 věnovala na tuto činnost téměř 2,5 milionů korun. Vedle této částky je třeba upozornit na částku 10 milionů korun, věnovanou spolkem na nákup realit a udržení Českého majetku v rukou českých majitelů.¹⁰⁵

Činnost Národní jednoty pošumavské se na ekonomickém úseku tak rozrostla, že se v roce 1911 rozhodlo o ustavení samostatného národohospodářského odboru této organizace, který měl charakter spolku a nesl název „Národohospodářský sbor jihočeský“. Národohospodářský odbor pracoval v rámci Národní jednoty pošumavské řadu let, ale nemohl se v důsledku vypuknutí první

¹⁰³ A. Hubka, Menšinové práce, Praha 1994, s. 126.

¹⁰⁴ A. Brabcová, Okolo Hradce (Jindřichova) díl II., vlastivědný místopis, Jindřichův Hradec 1999, s. 14 – 15.

¹⁰⁵ Státní oblastní archiv v Třeboni, Národní jednota pošumavská, sign. V/A Prachatice, karton 50.

světové války vykázat většími výsledky své činnosti. Po vzniku samostatné Československé republiky se pak tento orgán Národní jednoty pošumavské vlivem nových poměrů přeměnil v samostatný spolek, který se ustavil 19. května 1925 pod původním předválečným názvem, ale pracoval v závislosti na agrární straně a pod jejím politickým vlivem.¹⁰⁶

V samostatném československém státě nedosáhla ekonomická činnost Národní jednoty pošumavské v důsledku změněných politických i mocenských poměrů a v důsledku vzniku Národohospodářského sboru jihočeského takové intenzity, jako v období Rakouska-Uherska.¹⁰⁷

V ekonomické politice věnovala Národní jednota pošumavská již od svého vzniku značnou pozornost zemědělství, neboť v obvodu působnosti byla zemědělská výroba rozhodující oblastí obživy obyvatelstva. Vzhledem k širokému záběru svých zájmů nevytvořil však tento spolek ucelenější zemědělský program, ale snažil se pouze o postupné zlepšení sociální situace venkovského obyvatelstva v pohraničí a udržení zemědělského majetku v rukou českých držitelů. Proto se v této oblasti svého působení orientoval na přednáškovou činnost o aktuálních otázkách zemědělské teorie i praxe a na podporu, pomoc a iniciativu při zřizování nových hospodářských škol, kdy na jejich provoz buď přímo finančně přispíval, nebo každoročně uděloval stipendia studentům, zakládal odborné knihovny¹⁰⁸ a v prvních letech své činnosti pečoval i o rozvoj hospodářských spolků a zemědělských družstev, jichž vzniklo z iniciativy Národní jednoty pošumavské více než dvacet. Na tomto úseku činnosti si spolek zajistil v období Rakouska-Uherska podpora Zemědělské rady a s její pomocí se snažil též o širší uplatnění metod racionálního hospodaření.¹⁰⁹

¹⁰⁶ O vývoji Národohospodářského sboru jihočeského pojednává úvodní stat' Oldřicha Šedy v publikaci Národohospodářský sbor jihočeský Praha 1925 - 1941, inventář Třeboň 1965, která je součástí řady Archivní pomůcky Státního oblastního archivu v Třeboni.

¹⁰⁷ O. Šeda, B. Pozníček, Národní jednota pošumavská, Praha 1884 – 1948 (1950) inventář I/38, České Budějovice 1967.

¹⁰⁸ V Písku zřídil odbor Národní jednoty pošumavské veřejnou čítárnu a knihovnu v roce 1895, viz. Otavan, ročník XVII., 15. červen 1895, číslo 12.

¹⁰⁹ Státní oblastní archiv v Třeboni, Národní jednota pošumavská, dopis píseckému odboru Národní jednoty pošumavské od ústředního výboru z 1. 1. 1905, sign. IV/A, karton 511.

Pro své odbory zajišťovala Národní jednota pošumavská výhodný nákup zemědělských strojů a ze svých prostředků dovovala do roku 1934 své místní odbory 534 většími a 210 menšími zemědělskými stroji a sadami zemědělského nářadí. Pečovala dále o zřizování chovných stanic, podporovala udělováním stipendií účast ve speciálních domácích i zahraničních kurzech (mlékařské kurzy aj.), organizovala levný nákup ušlechtilých semen a ze svých prostředků nakupovala a rozdělovala menším odborům sazenice ovocných a lesních stromků a košíkářské vrby.¹¹⁰

Jednotlivé výroční zprávy spolku hovoří i o spolupůsobení při větších scelovacích a melioračních akcích, o poskytování právní pomoci při uzavírání nových paktovních smluv drobných českých zemědělců a chalupníků s německými velkostatkáři, o spolupůsobení při převodech zemědělských dluhů na levnější hypotéční úvěry u větších peněžních ústavů a o snaze přispět k vyvážení drobných českých zemědělců z područí německých vesnických lichvářů¹¹¹. V souvislosti s těmito snahami založila Národní jednota pošumavská na svém území do roku 1934 přes 30 raiffisenek a 15 záložen.¹¹²

Pro zajištění dokonalého přehledu o vlastnictví zemědělské půdy v oblasti svého působení zařídil spolek při ústředním sekretariátu v Praze zvláštní pozemkové oddělení, které pak po roce 1918 předal do správy Národní rady československé. Již v období Rakouska-Uherska učinila Národní jednota pošumavská nezdařený pokus o zřízení pozemkového fondu, z něhož měly být sanovány nákupy menších i větších zemědělských usedlostí na smíšeném území, aby se zabránilo jejich přechodu do rukou německých držitelů. Při provádění pozemkové reformy spolek usiloval především o to, aby přidělové řízení půdy v pohraničí odpovídalo českým národním zájmům, posilovalo ekonomickou váhu českého venkovského obyvatelstva a stabilizovalo jeho sociální situaci¹¹³.

¹¹⁰ K. Vondráček, 50 let Národní jednoty pošumavské 1884 - 1934, Praha 1934. s. 514.

¹¹¹ Zpráva jednatelova, Zprávy z odborů a skupin, in: Zpráva o činnosti Národní jednoty pošumavské za devatenáctý rok 1902–1903, Praha 1903.

¹¹² K. Vondráček, d. c., s. 495.

¹¹³ R. Strnad, d. c., s. 37 – 41.

Zhruba stejnými prostředky a metodami přispívala Národní jednota pošumavská k podpoře rozvoje českého průmyslu řemeslné výroby a obchodu ve smíšených pohraničních oblastech. Větší akce nemohla sanovat pro nedostatek finančně zajištěných možností, neboť ekonomiku pohraničních území ovládal v období Rakouska-Uherska německý kapitál, který vlastnil všechny výhodnější místní zdroje, a významní čeští průmyslníci byli v tomto období zaměstnáni konkurenčním bojem v jiných příhodnějších oblastech tehdejšího státu a bojem o odpovídající mocensko-politické postavení. Po vzniku samostatného státního útvaru došlo v pohraničních krajích ke značným změnám ve prospěch českého měšťanstva, které se stalo vládnoucí třídou Československé republiky¹¹⁴.

V nových podmínkách potom již usilovala o zcela jiné cíle, jimž ovšem lépe vyhovoval pro oblast jihozápadních Čech program Národohospodářského sboru jihočeského, kalkulující se spoluprací městského obyvatelstva obou národností pod vedením agrární strany. Výsledky činnosti spolku ve sféře ekonomické politiky byly proto velmi skromné a není možno je přeceňovat.

Podařilo se mu zlepšit organizaci a podmínky výchovy řemeslnického dorostu zřízením dvaceti nových pokračovacích škol, k jejichž vzniku dal přímý popud nebo jím poskytoval značné finanční podpory.¹¹⁵

Snahy o zřizování nových odborných škol většinou dříve nebo později ztroskotaly na nedostatku žactva a na omezených finančních možnostech Národní jednoty pošumavské k zajištění jejich trvalé činnosti a prosperity. Spolek v období své činnosti založil a vydržoval tyto odborné školy: dřevařskou školu ve Strážově a Sedlici, košíkářské v Soběslavi, Cekanovicích a ve Volyni¹¹⁶. Valných výsledků nepřinesla ani snaha o zřizování výrobních družstev domácího průmyslu a nově

¹¹⁴ R. Strnad, d. c., s. 49 – 51.

¹¹⁵ Zpráva jednatelova, Zprávy z odborů a skupin, in: Zpráva o Činnosti Národní jednoty pošumavské za dvacátý rok 1903 - 1904, Praha 1904, s. 6 - 13.

¹¹⁶ Otavan, ročník VII. (XXXVII.), 1985, číslo 5, s. 88.

zřízené družstevní dřevařské výroby v Nezdicích. Obuvnická v Horách Matky Boží a košíkářská v Krabonoši nepracovaly se zvláštním ekonomickým efektem¹¹⁷.

Vedle těchto akcí informovala Národní jednota pošumavská od počátku své činnosti českou veřejnost o možnostech zavedení nových průmyslových odvětví výroby v pohraničí, snažila se o organizaci odbytu výrobků domácího průmyslu a v prvních letech své existence pořádala pro tento účel každoročně tzv. vánoční výstavu a tržnici v Praze. Podporovala dále pořádání průmyslových výstav v obvodu své působnosti, založila v roce 1915 při svém pražském ústředí evidenční katastr českých podniků pro oblast smíšeného území a učinila v letech 1894 - 1895 pokus o založení peněžního ústavu pro podporu ekonomického vývoje menšinových oblastí. Ústav nesl název Česká pošumavská záložna v Praze, ale z jeho původního účelu zůstalo záhy jen firemní označení. K aktivitám Národní jednoty pošumavské na tomto úseku programu patří nepochybně publikování několika odborných prací s ekonomickou tematikou¹¹⁸.

Na úseku sociální politiky se spolek od svého vzniku staral podle stanovených programových cílů o zajištění učebních míst pro české učně z pohraničí, a to buď v Praze nebo jinde ve vnitrozemí, aby zabránil odchodu české mládeže ze smíšených oblastí do Vídně a na jiná místa, kde hrozilo její odnárodnění. Ze stejných důvodů pečoval též o zajištění pracovních příležitostí pro české dělníky z pohraničí. I když měl v této snaze v prvních letech své činnosti určité úspěchy, nepodařilo se mu přirozeně podstatným způsobem omezit stoupající tendenci sezónního a trvalého vystěhovalectví.¹¹⁹

Do sociálních poměrů svých členů Národní jednota pošumavská výrazněji zasahovala také v těch případech, kdy byli čeští pracující z národnostních důvodů propouštěni z práce nebo jinak hmotně poškozováni. Spolek se pak snažil o zajištění náhradního zaměstnání nebo vyplácel postiženým ze svých fondů

¹¹⁷ Zpráva jednatelova, Zprávy z odborů a skupin, in: Zpráva o činnosti Národní jednoty pošumavské za dvacátý rok 1903–1904, Praha 1904, s. 14 – 16.

¹¹⁸ Zprávy z činnosti, in: Zpráva o činnosti Národní jednoty pošumavské 1895 – 1896, Praha 1896, s. 3 – 9.

¹¹⁹ Písecké Listy, ročník V., číslo 3, 22. únor 1899, s. 24.

sociální podpory. Pro české obyvatele smíšených oblastí byly často svízelnou otázkou bytové poměry a bytová tíseň, na mnoha místech uměle vyvolávaná neochotou nebo nechutí německých majitelů domů k pronajímání místností uvědomělým Čechům.¹²⁰

Ústředí Národní jednoty pošumavské a některé její místní odbory přistoupily již před první světovou válkou ke zřizování stavebních družstev, která měla pomoci při řešení nejnaléhavějších problémů tohoto druhu. Již před rokem 1914 fungovala dvě stavební družstva, založená a finančně podporovaná Národní jednotou pošumavskou: Stavební družstvo Vlast v Českých Budějovicích a Západočeské stavební družstvo v Plzni. Zvláště plzeňské družstvo si vedlo velmi dobře a vybuodovalo do roku 1934 devět nájemních a 311 rodinných domků o celkovém počtu 452 bytů a 1041 místností. Jeho činnost se neomezovala jen na Plzeň a nejbližší okolí, ale družstvo zasahovalo do 61 obcí západočeské oblasti. Po roce 1918 vznikala ještě další stavební družstva, která měla svá sídla ve Vimperku, Prachaticích, Českém Krumlově, Českých Budějovicích, Havlíčkově Brodě, Polné, Stokách a Jihlavě.¹²¹

K akcím na úseku sociální politiky a zlepšení životních podmínek českých obyvatel menšinových území patřily nepochybně též intervenční zásahy Národní jednoty pošumavské ve prospěch zřizování nových úřadů a poštoven, celnic, četnických stanic a jiných úřadů a institucí. Spolek v mnoha případech intervenoval též ve prospěch příznivějšího rozvrstvení staveb komunikačních spojů a jiných veřejných objektů. Podle zpráv Národní jednoty pošumavské věnoval spolek k jejímu 50. výročí vzniku v roce 1934 na sociální a humánní účely za celé toto období své činnosti téměř 6 milionů Kč. Z této položky připadla ovšem podstatná část finančních prostředků na výdaje spojené s každoroční

¹²⁰R. Strnad, d. c., s. 55.

¹²¹R. Strnad, d. c., s. 57.

vánoční nadílkou pro chudé školní děti ve smíšeném pohraničním území jihozápadních Čech.¹²²

Činnost Národní jednoty pošumavské na úseku sociální politiky přinesla sice některé dílčí výsledky, ale nemohla přirozeně podstatně ovlivnit a zásadně vyřešit složité problémy sociálních poměrů českého obyvatelstva smíšených oblastí a jak je patrné z výše uvedeného líčení úspěšných podniků, dotýkaly se tyto akce ve své většině spíše majetnějších vrstev obyvatelstva pohraničních území.

Na úseku všeobecného školství měla Národní jednota pošumavská zasahovat všude tam, kde mohla práci Ústřední matice školské prohloubit nebo rozšířit. Pro představu o intenzitě organizační činnosti spolku ve školské politice postačí jistě zjištění, že do roku 1934 vzniklo na území lokalit pod správou Národní jednoty pošumavské 194 mateřských, 274 obecných a 44 měšťanských škol oproti 9 mateřským a 32 obecným školám z roku 1913¹²³.

Mnoho energie věnovalo ústředí spolku zřízení gymnázia v Prachaticích a v Českém Krumlově. S ohledem na rozsáhlou agitační činnost „Schulvereinu“, který poskytoval německým žákům svých soukromých škol bohaté příspěvky na školní potřeby, ošacení a vánoční nadílku, musela i Národní jednota pošumavská zařadit do svého rozpočtu tyto akce, z nichž právě vánoční nadílka představovala každoročně poměrně značné částky, často neúměrné celkovým příjmům spolku.¹²⁴

V oblasti školství měla ovšem Národní jednota pošumavská ještě další výdaje, z nichž je třeba připomenout zvláště příspěvky na jízdné pro dojíždějící žáky (hlavně měšťanských škol) a finanční náklady na pravidelné zájezdy dětí ze smíšených oblastí do Prahy, s jejichž organizací spolek započal již v 90. letech 19. století. Ve Zprávě Národní jednoty pošumavské k 50. výročí jejího vzniku

¹²² R. Strnad, d. c., s. 61.

¹²³ J. Zimola, *Boj Čechů v Čechách*, Jindřichův Hradec 1999, s. 51.

¹²⁴ Otavan, d. c., s. 267.

jsou ohodnocovány náklady na školství částkou 2 174 336 korun. K této položce je však třeba přičíst ještě valnou část výdajů, zařazených v rozpočtu do kapitoly sociálních a dobročinných akcí. Z nich zvláště každoroční nadílka pro děti v pohraničí představovala valnou většinu celkové částky, vykazované ve zprávě za léta 1884 - 1934, a to téměř 6 milionů korun.¹²⁵

Nemenší energii věnoval spolek kulturní a osvětové činnosti ve smíšených pohraničních územích. Od svého vzniku se orientoval na zakládání, budování a doplňování místních knihoven, s jejichž pomocí se snažil zvýšit celkovou kulturní úroveň jihozápadních Čech. Do roku 1902 tak založil celkem 252 knihoven o 40 300 svazcích. Po roce 1918 bylo 355 knihoven o 90 000 svazcích převedeno do majetku obcí.¹²⁶

Zmínku si zaslouží i pravidelné předplácení novin a časopisů pro místní odbory. Protože Národní jednota pošumavská nemohla uspokojit velký zájem místních odborů o noviny a časopisy, začala od roku 1892 organizovat hlavně v Praze bezplatný sběr použitých časopisů a novin, jimiž pak zásobovala nemajetné venkovské odbory¹²⁷.

Do přijetí zákona o osvětové práci, zřízení okresních osvětových sborů a obecních osvětových komisí vykazovala Národní jednota pošumavská značnou přednáškovou činnost, která byla ve výročních zprávách spolku sledována až do roku 1914. Pro představu o intenzitě přednáškové práce Národní jednoty pošumavské od roku 1884 do roku 1914 postačí zjištění, že jednotlivé odbory spolku provedly v tomto údobí 17 474 přednášek. V této činnosti neustal spolek ani po roce 1918, i když intenzita práce v důsledku naznačených zákonných změn značně klesla.¹²⁸

Národní politika, jejíž cíle byly již dostatečně charakterizovány předchozím líčením, se stala základním aspektem programových cílů Národní

¹²⁵ Zpráva o činnosti Národní jednoty pošumavské k 50. výročí jejího vzniku, Praha 1934, s. 26 - 32.

¹²⁶ Otavan, d. c., s. 268.

¹²⁷ Zprávy z činnosti, in: Zpráva o činnosti Národní jednoty pošumavské 1892 - 1893, 1993, s. 5 - 12.

¹²⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni, Národní jednota pošumavská, sign. Písek IVA/511, číslo kartonu 46.

jednoty pošumavské ve všech oblastech její činnosti. Zbývá tedy zmínit se o takových akcích, sloužících výlučně potřebám národní politiky českého měšťanstva. K nim patřily především krajanské sjezdy spolků, národní slavnosti pořádané na podporu českého obyvatelstva ve smíšených pohraničních oblastech, národopisné výstavy, přátelské večery s jihočeskými poslanci, přednáškové agitační akce před volbami i sčítání lidu a jiné.¹²⁹

Zvláštní pozornost si zaslouží spolupráce ústředí spolku při volbách do zákonodárných a samosprávných orgánů, kdy zpravidla fungoval v budově ústředního sekretariátu jihočeský volební výbor. Tento orgán pomáhal při agitační a propagační práci a dbal na to, aby ze strany německých nacionalistických kruhů nedocházelo při volbách k podvodům a násilnému donucování a ovlivňování českých voličů ve smíšených pohraničních oblastech.

Po celé období Rakousko-Uherska se Národní jednota pošumavská snažila prosadit požadavek, aby byla ve sčítacích listech obyvatelstva nahrazena rubrika „obcovací řeč“ záhlavím „mateřský jazyk“ či „národnost“, neboť pro toto nepřesné vyjádření pojmu národní příslušnosti docházelo potom ze strany německých nacionalistických kruhů k vědomému zkreslování výsledků proti českým národním zájmům.¹³⁰

Přes veškerou snahu Národní jednoty pošumavské a českých poslanců se nepodařilo v celém období Rakousko-Uherska tento požadavek prosadit a spolek si proto pomáhal tím, že vytvořil soukromé sčítací výbory, které potom prováděly kontrolu a případné korektury výsledků oficiálního sčítání.¹³¹

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Státní oblastní archiv v Třeboni, sign. V/A Prachatice, karton 50.

¹³¹ Tamtéž.

6. Organizační a správní struktura píseckého odboru spolku Národní jednoty pošumavské

6.1. Obvod působnosti a členská základna

Národní jednota pošumavská, jejímž programem a výsledky činnosti jsem se až dosud zabýval, vznikla 21. června 1884 jako spolek založený na právním podkladě rakouského zákona čis. 134 z 15. prosince 1867. Podle stanov z roku 1884 se jeho zájem a oblast praktického působení soustřeďovaly na území bývalého Budějovického, Píseckého, Plzeňského a Táborského kraje. Přesněji je možno vymezit oblast zájmu a působnosti spolku výčtem 18 politických okresů, které měly svá sídla v Českých Budějovicích, Českém Krumlově, Domažlicích, Havlíčkově Brodě, Horšovském Týně, Jindřichově Hradci, Kaplici, Klatovech, Královicích, Plané, Plzni, Podbořanech, Prachaticích, Stříbře, Sušici, Tachově, Třeboni a ve Žluticích.

Území, v němž Národní jednota pošumavská hájila národní zájmy, reprezentovalo 42 obvodů soudních okresů o rozloze 11 824 km².¹³² V roce 1930 zde žilo 1 012 082 obyvatel, z nichž 594 680 přiznalo při úředním sčítání lidu českou národnost. Toto území bylo středem zájmu a působení Národní jednoty pošumavské v celém období její existence.¹³³

Patronátní okruh místního odboru Národní jednoty pošumavské v Písku zahrnoval v prvním desetiletí 20. století město Vimperk a obce Svatou Máří, Trhonín, Budilov a Bohumilice. Patronát nepřesahoval rámec uvedených finančních, materiálních a kulturních druhů pomoci.¹³⁴

¹³² Podrobný výčet obvodu působnosti spolku Národní jednoty pošumavské podle soudních okresů je podán v již citované knize K. Vondráčka na s. 168.

¹³³ K. Vondráček, d. c., s. 169.

¹³⁴ O. Kolář, K dějinám místního odboru Národní jednoty pošumavské v Písku, in: Zpráva o činnosti za rok 1989, Okresní muzeum v Písku, Písek 1989, s. 22-23.

Kromě zmíněné oblasti jihozápadního pohraničí Čech, kde spočívalo těžiště práce Národní jednoty pošumavské, zakládal spolek své místní odbory i ve středních Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Tyto místní odnože, z nichž mnohé, hlavně moravské a slezské místní obory, brzy zanikly, měly za úkol podporovat činnost spolku v oblasti jihozápadního pohraničí Čech, a to jak morálně, tak i finančně, a v neposlední řadě též organizační a záštitnou práci¹³⁵.

Zmíněná skutečnost se patrně odrazila i ve formulaci druhých stanov Národní jednoty pošumavské z roku 1933, kde se uvádí, že spolek vyvíjí svou činnost na celém území republiky. Vlastní centrum a těžiště práce Národní jednoty pošumavské je však třeba hledat v celém vývoji spolku v oblasti jihozápadního pohraničí Čech. Sídlem ústředí spolku byla přes občasné odstředivé tendence Praha a jednotlivé místní odbory rozvíjely svou činnost podle stávající územní organizace z roku 1860 v Jihočeském, Západočeském, Středočeském, Severočeském a Jihomoravském kraji.¹³⁶

Jako u všech ostatních spolků byla i činnost Národní jednoty pošumavské odvislá od velikosti a kvality členské základny. Největší snahou ústředního výboru bylo proto získat do řad členstva zástupce oficiálních institucí, členy Národního shromáždění za jihozápadní volební obvody, zástupce důležitých instancí veřejné správy a samosprávy, hospodářských organizací, peněžních, družstevních i kulturních ústavů, akademických spolků a jiných dobrovolných korporací.¹³⁷

Členskou základnu Národní jednoty pošumavské tvořili dle zásad stanov členové řádní a členové přispívající. Řádní členové se dělili na členy čestné, zakládající a činné. Sociální složení členské základny Národní jednoty pošumavské odpovídalo v podstatě třídním cílům vedení spolku¹³⁸.

¹³⁵ A. Hubka, Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu, Praha 1899, s. 123.

¹³⁶ K. Vondráček, d. c., s. 173.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Stanovy spolku z 12. 8. 1884, Praha 1884.

V závěru roku 1884 vykazovala Národní jednota pošumavská 232 místních odborů o počtu 10 000 členů, z nichž mnozí byli členy spolku jen formálně a práce se neúčastnili. V průběhu vývoje se členské řady spolku tak rozmnožily, že v roce 1934 uvádí spolková statistika 879 místních odborů o počtu 70 000 členů.¹³⁹

6.2. Finanční hospodaření spolku

Sledujeme-li finanční hospodaření Národní jednoty pošumavské, zjistíme, že spolek sice neoplýval penězi, ale měl každoročně dostatek nezbytných prostředků pro svou činnost. Stanovy z roku 1884 precizují zdroje příjmu¹⁴⁰.

Rozborem příjmových položek zjistíme, že spolek získával největší částky z členských příspěvků a darů z institucí, korporací i jednotlivců, z odkazů, z příjmů vlastních podniků, z poplatků za propůjčování své značky na průmyslové výrobky, z národních a spolkových sbírek, z prodeje cenných papírů a z úroků za spolkové vklady. Z různých sbírek pro národní účely uvádím alespoň některé úspěšné: „Milion dvouhaléřů na stavbu české školy v Pošumaví" 1918, jubilejní dar 1/4 miliónu korun Národní jednotě pošumavské 1884 - 1909", společná národní sbírka z roku 1913.¹⁴¹

Získané finanční prostředky na pomoc pohraničí nerozdělovaly odbory samostatně, nýbrž podle pokynů ústředního výboru Národní jednoty pošumavské, sídlícího v Praze. Příznačná je pasáž z jednoho zápisu z výborové schůze v Písku: „Ohledně naložení výtěžku z příspěvků dopíše se ústřednímu výboru s odvoláním se na poukázání jeho, by zdejší odbor staral se o Prachaticko a s dotazem, kdy a kterým obcím a jaký obnos se má věnovat."¹⁴²

¹³⁹ K. Vondráček, d. c., s. 68.

¹⁴⁰ Stanovy spolku z 12. 8. 1884., Praha 1884.

¹⁴¹ K. Vondráček, s. 71.

¹⁴² Státní okresní archiv Písek, Národní jednota pošumavská, sign. 3, kniha zápisů z let 1896 - 1903.

7. Kulturně společenské aktivity spolku Národní jednoty pošumavské v Písku

7.1. Slavnosti spolku, plesy, taneční zábavy, výroční oslavy

V poslední čtvrtině předminulého století měly městské slavnosti podobu masových akcí. Souvisely s činnostmi desítek spolků působících v každém větším městě. Na rozdíl od předchozí tradice, kdy nejimpozantnějšími oslavami byly církevní svátky, vstupují do popředí národní slavnosti.¹⁴³ Ve stejně smýšlejícím davu se jedinci cítí silnější a pod vlivem povrchní okázalosti i hrdí na svou národnost. Barokní pompéznost, jež se uchovala v katolické liturgii a slavnostech, jako bychom nacházeli u oslav národně povzbuzujících. Místo mystiky a pokory tu však vystupuje do popředí davové sebevědomí a převládající vlastenecká idea, „novou modlou se stává národ“.

Slavnosti se vyznačovaly průvody uniformovaných členů spolků a krojovaných dívek, zdobenými povozy, slavobránami, národními vlajkami, hrou spolkových dechových hudeb, zpíváním národních písní, střelbou z hmoždířů, ohňostroji a rozličnými akustickými a vizuálními efekty, které umocňovaly pocit velikosti národní myšlenky.¹⁴⁴

K atmosféře doby patřily i precizně organizované a s nadšením přijímané výlety, množství tanečních zábav, plesy¹⁴⁵, vytváření živých obrazů (většinou na téma národních motivů), a také pořádání promenádních koncertů. Výtěžky z takovýchto aktivit patřily k hlavním příjmům spolků.¹⁴⁶ Motivací pro euforii mas nebyl pouze nacionalismus, ale rovněž absence dnešních možností zábavy, potřeba odreagovat se a být ohromen.

Kromě národních slavností a hromadných výletů stále patřily k populárním církevní a státní oslavy. Tyto oslavy však neprovázela stejná dávka nadšení a optimismu.

¹⁴³ Otavan, ročník XXIV., číslo 25,14. červen 1902, s. 198.

¹⁴⁴ J. Prášek, Písek před 100 lety aneb kronika roku 1896, Písek 1995, s. 63-64.

¹⁴⁵ Otavan, ročník XXIV., číslo 29,19. červenec 1902, s. 236.

¹⁴⁶ Státní okresní archiv v Třeboni, Národní jednota pošumavská, sign. IVA/511 Písek, karton 46.

Konání národních slavností stát nekladl téměř žádné překážky. Jedinou povinností spolků organizujících masové akce bylo ohlášení pořádání slavností a průvodů okresnímu úřadu. Pokud chtěly hromadně cestovat do Prahy, musely o povolení požádat pražské policejní ředitelství.¹⁴⁷

Hlavními organizátory těchto akcí byly kromě Národní jednoty pošumavské také Měšťanská beseda, Velocipedistický spolek, Bruslařský klub, písecký Sokol apod. Vůdčími osobnostmi byli představitelé spolků. Představitelé městské a státní správy se těchto akcí zpravidla neúčastnili.

7.2. Činnost v pohraničí

Hlavní váha činnosti Národní jednoty pošumavské, která byla českým obranným osvětovým spolkem pro oblast jihozápadního pohraničí, spočívala v práci na úseku školství, kultury, osvěty a upevňování národního vědomí v nejširších vrstvách českého obyvatelstva pohraničního území. V oblasti péče o rozvoj školství existovala již od vzniku Národní jednoty pošumavské dohoda s Ústřední maticí školskou, podle níž se Národní jednoty pošumavská měla především orientovat na zakládání odborných škol nejen na národnostně, nýbrž i hospodářsky ohroženém území.¹⁴⁸

Aktivní členové píseckého odboru přivítali, když jim roku 1897 místní odbor Národní jednoty pošumavské pro Nové Město Pražské předal část péče o českou menšinu na Prachaticku.¹⁴⁹ Od roku 1900 se územní rozsah píseckého patronátu nad českými obyvateli národnostně smíšeného území dále konkretizoval. Na vánoční nadílku byla pro obce Svatá Máří a Trhonín zakoupena látka na šaty za 120 korun¹⁵⁰ a do Bohumilic bylo zasláno 60 korun v hotovosti.¹⁵¹ 200 korun, které odbor věnoval na vánoční nadílku v roce 1901,

¹⁴⁷ Státní okresní archiv Písek, Okresní hejtmanství, sign. 209/1906.

¹⁴⁸ Otavan, ročník XXIV., číslo 22,31. květen 1902, s. 175.

¹⁴⁹ Státní okresní archiv Písek, Národní jednoty pošumavská, sign. 2, pamětní kniha založená roku 1914, s. 1-3.

¹⁵⁰ Od roku 1900 se závazně počítalo v jednotkách korunové měny, zavedené roku 1892.

¹⁵¹ Státní okresní archiv Písek, kniha zápisů I., zápis ze schůze výboru, 10.4. 1901.

bylo předáno píseckému ženskému spolku Světlá, který nakoupil potřebné prádlo a oblečení pro děti v Trhoníně, Svaté Máří, Budilově a Bohumilicích¹⁵². Tím započal písecký patronát nad těmito čtyřmi obcemi u Vimperka.

Roku 1902 začal odbor týdně posílat do obce Svatá Máří balík různých novin¹⁵³. Téhož roku byl projednáván dopis místního odboru Národní jednoty pošumavské v Prachaticích se žádostí o vydržování J. Železného, chlapce z Prachatic, během studií na píseckém gymnáziu.¹⁵⁴ Bezplatné ubytování a stravování studenta zajistil odbor a tři členky spolupracujícího spolku Světlá.¹⁵⁵ Vánoční nadílka pro jmenované čtyři obce v hodnotě 200 korun byla roku 1902 doplněna o další částku, získanou spolkem Světlá, a sbírkou obnošeného šatstva.¹⁵⁶

Roku 1903 se místní odbor Národní jednoty pošumavské v Písku rozhodl požádat ústřední výbor Národní jednoty pošumavské o přidělení patronátu nad Vimperkem¹⁵⁷. 2000 korun bylo toho roku z výtěžku národní slavnosti pořádané v Písku odesláno Ústřední matici školské na zřízení české školy ve Vimperku.¹⁵⁸ Téhož roku odbor hostil 110 českých dětí z Vimperka při příležitosti jejich výletu do Písku.¹⁵⁹ Ve prospěch českých rodin, postižených roku 1904 ve Vimperku požárem, bylo vybráno 686 korun a 6 haléřů.¹⁶⁰

Národní slavnost v Písku vynesla roku 1904 na stavbu školy ve Vimperku 1801 korun 10 haléřů¹⁶¹, v následujícím roce 2000 korun.¹⁶² V dalších letech byly prostředky pro Vimperk, získané při národních slavnostech v Písku, ukládány na zvláštní bankovní účet. Vánoční nadílky představovaly výraznou pomoc pro

¹⁵² Tamtéž, 14. 12. 1901.

¹⁵³ Státní okresní archiv Písek, pamětní kniha, s. 6.

¹⁵⁴ Státní okresní archiv Písek, kniha zápisů I., zápis ze schůze výboru, 21.8. 1902.

¹⁵⁵ Tamtéž, 23. 9. 1902.

¹⁵⁶ Tamtéž, 5.2. 1903.

¹⁵⁷ Státní okresní archiv Písek, sign. 4, kniha zápisů z let 1903 – 1924 (dále jen kniha zápisů II.), zápisy ze schůze výboru 2. 4. 1903.

¹⁵⁸ Tamtéž, 16. 7. 1903.

¹⁵⁹ Státní okresní archiv Písek, pamětní kniha, s. 8.

¹⁶⁰ Státní okresní archiv Písek, kniha zápisů II., 16. 11. 1904.

¹⁶¹ Tamtéž, 1. 10. 1904.

¹⁶² Tamtéž, 13.7. 1905.

nejchudší české rodiny v pohraničí. Kromě školních potřeb obsahovaly šatstvo, z velké části obnošené¹⁶³. O situaci české menšiny svědčí také sociální struktura obdarovaných dětí. Ve výkazech bohumilické školy čteme v příslušné rubrice následující profese rodičů: domkář, čeledín, podruh, vdova, zedník, ponocný, hlídač a podobné. Některé děti byly úplnými sirotky.

Roku 1909 skončil písecký patronát nad uvedenou skupinou obcí. Vánoční nadílku pro Svatou Máří, Trhonín, Boubskou, Bohumilice, Budilov a Včelnou organizoval v následujících letech místní odbor Národní jednoty pošumavské v Táboře.¹⁶⁴ Koordinace územního rozložení pomoci českému obyvatelstvu v pohraničí byla předmětem porady místních odborů Národní jednoty pošumavské z Prácheňska, konané 1. května 1910 v Ražicích.¹⁶⁵

Píseckému odboru, který se rozhodoval mezi patronátem nad Prachaticemi nebo Vimperkem, byly rozhodnutím ústředního výboru Národní jednoty pošumavské přiděleny Prachatice.¹⁶⁶ Společné působení projednali členové místních odborů Národní jednoty pošumavské z Písku a Prachatic na schůzi, konané 4. září 1910.¹⁶⁷ Výsledkem jednání byla ze strany píseckého odboru podpora českému řemeslníkovi Šrámkovi v Prachaticích, vybavení šestnácti škol na Prachaticku vyučovacími pomůckami a placení úroků z půjčky na stavbu prachatického Národního domu.¹⁶⁸ Dne 6. listopadu 1911 se výbor místního odboru Národní jednoty pošumavské v Písku rozhodl vzdát se patronátu nad Prachaticemi, ale přislíbil veškerou podporu českému pohraničnímu obyvatelstvu.¹⁶⁹ I v následujících letech tak písecký odbor podporoval město Prachatice, další obce a české školství na Vimpersku a Prachaticku. Podrobné

¹⁶³ Státní okresní archiv Písek, sign. 21.

¹⁶⁴ Tamtéž, sign. 8.

¹⁶⁵ Státní okresní archiv Písek, kniha zápisů, 5. 5.1910.

¹⁶⁶ Státní okresní archiv Písek, pamětní kniha, s. 19.

¹⁶⁷ Státní okresní archiv Písek, kniha zápisů II., 18.10.1910.

¹⁶⁸ Státní okresní archiv Písek, pamětní kniha, s. 20.

¹⁶⁹ Státní okresní archiv Písek, kniha zápisů II., 6.12.1911.

údaje o jednotlivých akcích byly členům odboru předkládány v pravidelných zprávách.¹⁷⁰

Po vzniku Československé republiky a aktivizaci činnosti Národní jednoty pošumavské se písecký odbor opět přihlásil k patronátu nad prachatickými Čechy.

¹⁷⁰ Tamtéž, sign. 9.

8. Závěr

Spolek Národní jednota pošumavská vznikl 21. 6. 1884 v Praze a šířil se v době rostoucího národního uvědomění a spontánně se tvořící občanské společnosti. Vytknul si za svůj cíl podporovat české obyvatelstvo v jihozápadním pohraničí. V Písku byl založen odbor spolku 12. 8. téhož roku a jeho členové se velmi ochotně zapojili do spolkové činnosti, nabývající s postupem času stále větší mnohotvárnosti.

Spolek dosahoval svého cíle rozličnými prostředky: pořádáním společenských akcí (besedy, plesy a koncerty), osvětovou prací (přednášky, zakládání knihoven, odborné vzdělávání rolníků) a ve velkém měřítku potom zakládáním nových škol různých stupňů a odborností a finanční podporou nemajetných studentů. Vzdělanější a sebevědomější český živel tak mohl daleko lépe obstát v prostředí se silným zastoupením německé národnosti. Seznámení s novými způsoby práce i druhy pracovního náčiní a strojů, které spolek rovněž zprostředkovával, pomáhalo k růstu životní úrovně. Spolek také umožňoval setkání obyvatel venkova s významnými osobnostmi tehdejší doby. Vrcholem hospodářského úspěchu spolku se stala podpora výstavby několika stovek domů pro české obyvatelstvo v pohraničí.

Během čtyřiatřiceti let sledovaného období působení spolku v Písku se Národní jednota pošumavská stala jedním z nejvýraznějších zástupců spolkového života ve městě. Setkali se v ní a společně pracovali lidé významu místního i věhlasu celonárodního. V naší současnosti, v době probíhající obnovy života tvořivé a barvitě občanské společnosti, může nám být spolek inspirací. Přinášel prospěch a obohacení nejen svým členům, ale především těm lidem, kterým patřil jeho zájem a podpora.

9. Seznam pramenů a literatury

9.1. PRAMENY

Státní okresní archiv Písek

Národní jednota pošumavská, sign. 1 - 23/1914, karton číslo 1-5, 1884 - 1914.

Okresní hejtmánství Písek, sign. 64/1906
sign. 185/1906
sign. 209/1906

Krajský soud Písek, sign. 1/6,1/68

Pamětní kniha – Národní jednota pošumavská Státní okresní archiv v Písku, sign. 2, karton číslo 1.

Státní oblastní archiv Třeboň

Národní jednota pošumavská, sign. IV/A 511 Písek, karton 46
sign. V A Vimperk, karton 68
sign. V Prachatice, karton 50

9.2. LITERATURA

Almanach 750 let města Písku, Písek 1993.

Brabcová A., Okolo Hradce (Jindřichova) díl II., literární místopis, Jindřichův Hradec 1998.

Brandejs B., Průvodce po královském městě Písku a jeho okolí, Písek 1902.

Drašarová E., Možnosti použití typologické metody při zpracování spolkové problematiky, in: XXII. Mikulovské sympozium 1992, Brno 1993, s. 117-119.

Drašarová E., Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacím právu z fondů Státního ústředního archivu od poloviny 18. stol. do r. 1918, in: Sborník archivních prací číslo 40, Praha 1990, s. 297 - 341.

Gruber J., Městská veřejná knihovna v Písku 1841-1941, Písek 1941.

Hubka A., Menšinová práce, Praha 1904.

Hubka A., Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu, Praha 1899.

Janák J., Spolky v českých zemích do roku 1951, in: XXII. Mikulovské sympozium 1992, Brno 1993, s. 59 - 87.

Kolář O., K dějinám místního odboru Národní jednoty pošumavské v Písku, in: Okresní muzeum v Písku, Zpráva o činnosti za rok 1989, Písek 1990., s. 20-25.

Kolář O., Jihočeský regionalismus, in: Okresní muzeum v Písku, Zpráva o činnosti za rok 1985, Písek 1986, s. 15.

Kolář O., Město v čase proměn, Písek 1999.

Kořalka J., Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, Praha 1996.

Kotěšovec F., Národní jednota pošumavská ve Vodňanech do konce 1. světové války, in: Zlatá stezka 1, Praha 1994, s. 121 - 125.

Krška V., K třicetipětileté činnosti jindřichohradecké skupiny odborů Národní jednoty pošumavské, Jindřichův Hradec 1933.

Laštovka M. - Laštovková B. - Rataj T. - Ratajová J. - Třikač J., Pražské spolky. Soupis Pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 - 1990, Praha 1998.

Lipš F., Sto let veřejného knihovnictví v Písku, Písek 1938. Divadlo v Písku, Písek 1939.

Ludvík L. - Prášek J., Písecké ulice, Písek 1998.

Malý J., Doslov k Šimáčkovu boji za českost v Písku, in: Otavan, Písek 1912, číslo 1-3.

Malý J., Královské město Písek ve svém veřejném životě, Písek 1912. Malý J., Šimáčkův boj za českost v Písku, in: Otavan, Písek 1911, číslo 28-43.

Matzner J., Královské město Písek, Písek 1898.

Matzner J., Písek, průvodce městem a okolím, Písek 1896.

Ninger K., Písecké vzpomínky, Písek 1932.

Novotný J., Úloha spolků v uměleckém a kulturním životě v Čechách na sklonku 19. století, in: Umění a veřejnost v 19. století, Plzeň 1998, s. 143 - 149.

Ottův slovník naučný nové doby - dodatky, IV/1, Praha 1936.

Prášek J., Písecké 2. tisíciletí, Písek 2000.

Písecké 20. století, Písek 1999.

Písek před 100 lety aneb Kronika 1896, Písek 1995.

Soukup L., Fráňa Šrámek a Jižní Čechy, České Budějovice 1981.

Strnad R., Dr. August Zátka, České Budějovice 1927.

Strnad R., 40 let činnosti odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích, České Budějovice 1924.

Sedláček A., Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, díly II., III., Písek 1911, 1912.

Šamšuk Z., Antonín Dvořák v Písku, Písek 1998.

Šeda O., Národohospodářský sbor jihočeský, Praha 1925 - 1941., inventář Třeboň 1965, je součástí řady Špůr J., Právní ochrana spolková, Praha 1925. Archivní pomůcky Státního oblastního archivu v Třeboni.

Šeda O., Přehled vývoje měšťanského a městského pivovarnictví v Písku od roku 1848 až do jeho zániku, in: Jihočeský sborník historický, číslo 62, 1993, s. 132-135.

Šeda O., Pozníček B., Národní jednota pošumavská Praha 1884 - 1948 (1950)
inventář 1/38, České Budějovice 1967.

Urban O., Česká společnost 1848- 1918, Praha 1982.

Urban O., K některým aspektům životního stylu českého měšťanstva v polovině
19. století, in: Město v české kultuře 19. století, Praha 1983, s. 34-51.

Tupý J., 80 let Besedy v Písku, Písek 1939.

Vondráček K., 50 let Národní jednoty pošumavské 1884 - 1934, Praha 1934.

Zimola J., Boj Čechů v Čechách (z dějin Národní jednoty pošumavské),
Jindřichův Hradec 1999.

Periodický tisk

Otavan, Státoprávně pokrokový týdeník pro král. město Písek a Pošumaví
(vydáváno od roku 1885) 1885 - 1906, 1911, 1912.

Písecké Listy (vydáváno od roku 1895) 1895 - 1902.

Poutník od Otavy 1859, 1885.

Zlatá stezka (vydáváno od roku 1994) 1994.

10. Seznam příloh

Příloha č. 1

Finanční hospodaření a počet členů spolku Národní jednoty pošumavské v Písku v letech 1896 - 1914

Příloha č. 2

Činovníci a správní výbor spolku Národní jednoty pošumavské v Písku v letech 1894 až 1918

Přílohy

Příloha č. 1

Finanční hospodaření a počet členů spolku Národní jednoty pošumavské v Písku v letech 1896-1918

rok	příjem	zůstatek	počet členů
1896	187,55 zl.	26,50 zl.	
1897	145 zl. 46kr.	83zl. 14 kr.	
1898	150 zl. 26 kr.		
1899			186
1900 -1901	437 Kč 65 h		130
1902	944,41 Kč	228,99 Kč	303
1903	2 877,21 Kč	23,45 Kč	180
1904	3 305,98 Kč	346,61 Kč	185
1905	3 661,37 Kč	245,43 Kč	186
1906	3 872,76 Kč	309,27 Kč	234
1907	4 438,99 Kč	385,49 Kč	228
1908	10 933,52 Kč	58,62 Kč	173
1909	4 424,86 Kč	742,68 Kč	205
1910	4 046,86 Kč	1 439,60 Kč	
1911	4 618,31 Kč	1 675,89 Kč	
1912	4 101,30 Kč	-11 015,17Kč	
1913	165,62 Kč	16,14 Kč	
1914	4 666,77 Kč	2 982,25 Kč	
1915	3 822,25 Kč	1 745,63 Kč	
1916	2 775,88 Kč	2 418,83 Kč	142
1917	3 650,32 Kč	1 762,24 Kč	135
1918	5 559,73 Kč	4 006,94 Kč	

Pramen: Státní okresní archiv Písek, Pamětní kniha - Národní jednoty pošumavská, sign. 2, karton číslo 1.

Příloha č. 2

Činovníci a správní výbor spolku Národní jednoty pošumavské v Písku v letech 1894 až 1918

úřadující předsedové		úřadující místopředsedové	
Eduard Homér	1894- 1895	Josef Uhlíř	1902 -1908
Jan Kodl	1895- 1897	Karel Dvořák	1908 - 1910
Rodolf Dvořáček	1897- 1898	František Voráček	1910-1918
Václav Špirhanzl	1898- 1918		
Úřadující jednatele		úřadující pokladníci	
Emil Egerth	1894- 1895	Čeněk Zazvonil	1894- 1897
Ladislav Panzner	1895 - 1901	Felix Hlídaek	1897- 1903
Karel Mergl	1901 -1910	Čeněk Chlumský	1903 - 1912
František Budeš	1910-1912	Rudolf Holý	1912-1914
Otakar Bodlák	1912-1913	František Voráček	1914-1918
Jaroslav Charvát	1913-1917		
Jan Rauprik	1917-1918		
Úřadující knihovníci		úřadující zapisovatelé	
František Jun	1902- 1918	Josef Papírník	1894- 1896
		Karel Friedrich	1902- 1904
		Antonín Prell	1902 - 1906
		Alois Pavelec	1906-1907
		František Voráček	1908 - 1909
		Jan Rauprik	1910,1913- 1918
		Jaroslav Charvát	1911 -1912
Zpravodajové novin		úřadující přehlížitelé účtu	
Josef Jaroš	1904 - 1905	Karel Makovička	1896
Václav Špala	1905 - 1906	August Švejnoha	1896
Jan Rauprik	1909- 1911	H. Volf	1897
		Josef Pekoč	1897
		J. Voráček	1898-1900
		Antonín Cafourek	1898-1901
		František Rissinger	1901 -1918
		František Lipš	1902-1918

Pramen: Státní okresní archiv Písek, Kniha činovníků a správního výboru 1884 - 1934, inventární číslo 5, karton 1.